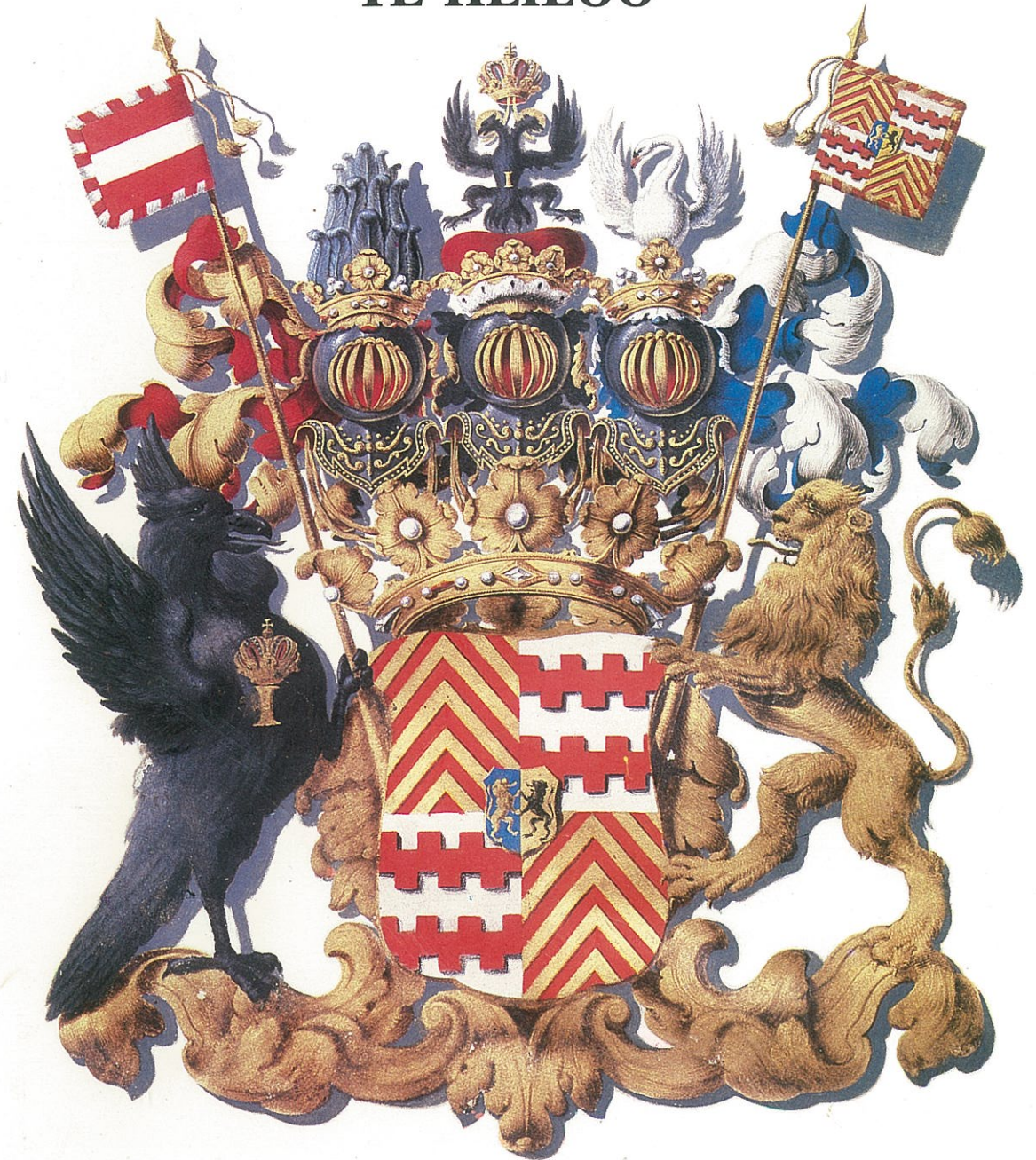
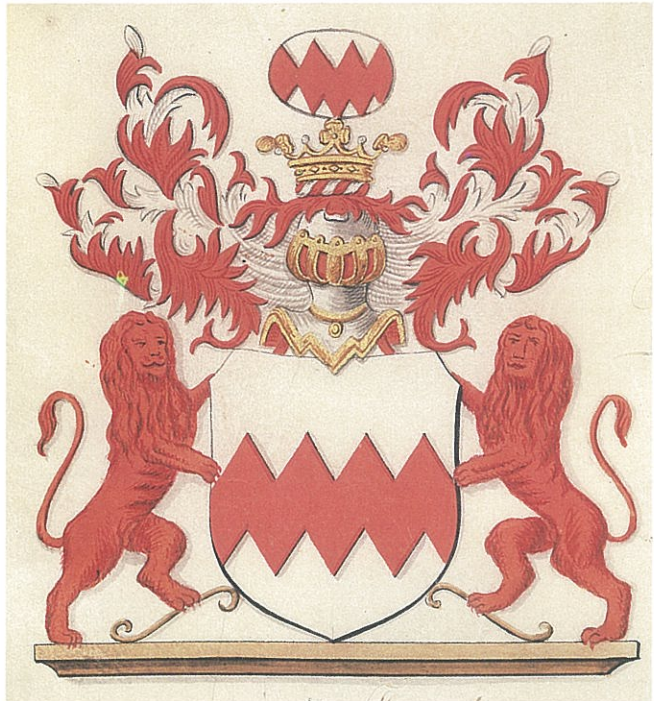

NIJENBURG TE HEILOO

NIJENBURG
TE HEILOO

MR. J. H. ROMBACH

Vereniging Oud Heiloo
Heiloo 1987

De wapens op de voor- en achterzijde van dit boekje zijn ontleend aan de adelsbrieven van de families Van Egmond van de Nyenburg (1705 door keizer Joseph I) en Van Foreest (1817 door koning Willem I), aanwezig in de betreffende familiearchieven in het gemeentearchief van Alkmaar.

VOORWOORD

Een markant rustpunt tussen Heiloo en Alkmaar is de buitenplaats Nijenburg, liggend aan de rand van de Heilooër Bossen, waar het èèn geheel mee vormt.

Het heeft geen historie, die teruggaat tot een ver verleden, het is "slechts" een drietal eeuwen geleden gebouwd, maar de geschiedenis van het huis en zijn bewoners is nauw verbonden met de geschiedenis van Heiloo, met het wel en wee van dit dorp, en nog steeds spreekt het huis tot de verbeelding.

Het is dan ook terecht, dat in de Oudheidskamer "De Oude Pastory" een expositie wordt ingericht, speciaal aan Nijenburg, zijn geschiedenis en zijn bewoners.

Bij gelegenheid hiervan, en ook omdat een handzame geschiedenis niet voorhanden is, is besloten een speciale uitgave van de Heyloer Cronyck aan Nijenburg te wijden.

De tentoonstelling en dit boekje zijn weer tot stand gekomen met behulp van de belangeloze medewerking van velen. Met name moeten hier worden genoemd Mr. J. H. Rombach, die de text van dit boekje heeft geschreven; de Familie Snethlage, bewoners van Nijenburg, die adviezen heeft verstrekt en voorwerpen heeft afgestaan voor de tentoonstelling, de Stichting Van Egmond van de Nijenburg en Van Foreest, het Gemeente-archief Alkmaar, het Stedelijk Museum te Alkmaar en de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten, de huidige eigenaresse van zowel huis als bossen: ook zij hebben alle uit bezit en archieven afgestaan, wat voor de tentoonstelling benodigd was, waarvoor onze erkentelijkheid. Tenslotte heeft Drukkerij Uitkijkpost ook deze uitgave weer fraai verzorgd.

Wij hopen dat deze tentoonstelling en dit geschrift de belangstelling voor èèn stuk natuur en cultuur in Heiloo levend zullen houden.

September 1987
Het Bestuur

INHOUD

1. De Nyenburg onder de van Egmond's van de Nyenburg, 1602-1742	5
2. De Nyenburg onder de familie van Foreest, 1742-1966	14
3. De N.V. "Nyenburg" tot exploitatie van onroerende goederen, gevestigd te Heiloo, 1913-1928-1966	26
4. De Nyenburg als Natuurmonument, 1928-1966	32
Genealogische tabel	20-21
Plattegrond	39
Geraadpleegde literatuur en noten	40

Lijst van illustraties

Verklaring door Jacob Willemsz van Ypelaan omtrent een huis op het land van Gerard van Egmond van de Nyenburg	7
De "grote woning" gesticht door Gerard van Egmond van de Nyenburg	8
Kaart van de landerijen achter de Nyenburg door D. de Vries, 1759	13
Het koetshuis bij de Nyenburg, gekleurde tek. door D. de Vries, 1789	14
Het huis Nyenburg, gekleurde tek. door D. de Vries, 1760	15
Portretten van Jhr. Mr. Cornelis van Foreest (1756-1825) en zijn vrouw Jeannette Agnes baronesse van Deelen (1762-1830)	19
Aankondiging houtveiling	27
Het huis Nyenburg in de 19e eeuw, foto W. Oldenkamp	28
Aankondiging zendingsfeest	31
Een fraaie foto van de Rijksweg door het Heilooërbos	33
Aankondiging velddag van de Ned. Chr. Geh. Onth.-Bond	34
Ansicht huize Nyenburg	37
Nyenburg uit de lucht	38

I DE NYENBURG ONDER DE VAN EGMOND'S VAN DE NYENBURG, 1602 - 1742

De oudste vermelding van een huis op het terrein van het huidige Nyenburg dateert van 1602. Op 12 januari van dat jaar verklaart Jacob Willemsz, inwoner van Heiloo, dat hij van Cornelis van de Nyenburg en diens schoondochter Grietje Gerritsdr, weduwe van Jan Cornelisz. van de Nyenburg, toestemming heeft verkregen om een huis te zetten, en dat hij al gedaan heeft, op het land dat zij bezaten in de banne van Heiloo benoorden Ypelaan. Het was blijkbaar maar een tijdelijk huis, want Jacob Willemsz nam op zich om het zonder schadevergoeding weer af te breken op de eerste vordering door de grondeigenaren. Uit de ondertekening van het stuk ¹⁾ weten we, dat Jacob Willemsz zich Van Ypelaan noemde. We mogen in hem wel de stamvader zien van de familie van die naam die nog altijd in Heiloo voorkomt. Bij latere transacties door de eigenaren van de Nyenburg treden regelmatig leden van de familie Ypelaan op.

Vier jaar later, in 1606 kocht Jacob Willemsz van Aechte Cornelisdr alias Aechte Otten, wonend in de Nieuwpoort "vijf vrije akkers land gelegen in een croft genaamd de Hofstede, waar nog drie akkers land in liggen genaamd de ene Papenakker en de andere twee Pauwelsakkers, anderen com-peterende, belend ten Z en N Cornelis Jansz van de Nyenburg, ten W de Oosterweg en ten O Gerrit en Adriaan Hoogeboom". Het land van Cornelis Jansz wordt als boomgaard vermeld in hetzelfde jaar 1606 in een verklaring waarbij de belendende gebroeders Hoogeboom erkennen, dat Cornelis Jansz en Grietje Gerritsdr terwille van de buurschap en het gerief aan hen toegestaan hebben om een plank of brug te leggen en te houden over de sloot die zuid- en noordwaarts langs de boomgaard loopt, om daarover het land, dat zij, de Hoogeboom's, hebben liggen ten N. van dat van Cornelis Jansz te bereiken om de koeien te melken. Deze brug kwam, zo valt uit de verklaring af te leiden, in de plaats van de notweg over de krocht van Aechte Cornelisdr Otten die gekocht was door Willem Jacobusz Ypelaan en Jacob Willemsz, zijn zoon, gelegen benoorden het huis van deze Jacob Willemsz. De gebroeders Hoogeboom beloofden die notweg, die de enige toegang tot hun land was, niet meer te zullen gebruiken.

Jan Cornelisz van de Nyenburg (1550-1602) behoorde tot de familie die zich omstreeks deze tijd Van Egmond van de Nyenburg ging noemen. Hij was de zoon van Cornelis van de Nyenburg en diens volle nicht Elisabeth, dochter van Jan Jansz van de Nyenburg. De familie ontleende de naam aan het kasteel de Nieuwburg onder Oudorp, een der dwangburchten die graaf Floris V liet oprichten tegen de opstandige Westfriezen. Jan Jansz en ook al zijn vader Jan Gerritsz waren kastelein en baljuw van de grafelijke burcht. Zij stamden uit een bastaardtak van het huis Egmond ²⁾ en behoorden met een aantal nauw verwante inwoners van Alkmaar tot de kleine sociale bovenlaag van die stad. Meester Dirk van de Nyenburg, ook een kleinzoon van Jan Jansz, (1537-1616) was de eerste die zich Van Egmond van de Nyenburg ging noemen. Hij bracht het dan ook tot president van de Hoge Raad van Holland en Zeeland.

Het oudste landbezit van de familie Van de Nyenburg in Heiloo is afkomstig van de schoonvader van Jan Jansz, Gerrit Pietersz, die tussen 1490 en 1507 verschillende stukken land kocht in de banne van Heiloo. Het bezit werd uitgebreid door de al genoemde Jan Cornelisz, die in de periode 1581-1592 diverse akkers, croften en weilanden verwierf waarvan de ligging niet exact is aan te geven. De eerste van de familie die zich werkelijk in Heiloo vestigde was Gerard van Egmond van de Nyenburg, de zoon van Jan Cornelisz. Deze Gerard (1576-1636, in de akten ook wel Gerrit genoemd) mag als de stichter van het eerste huis Nyenburg ter plaatse aangemerkt worden. Het ging daarbij om een tweede woning of jachthuis, want de familie bezat in Alkmaar, waar Gerard burgemeester was, het grote woonhuis op de hoek van de Nieuwesloot en de Doelenstraat waarin nog stenen van de afbraak van het kasteel Nieuwburg verwerkt waren. ³⁾ Dit kasteel had zijn militaire betekenis verloren en was tot ruïne vervallen. Familieleden van de baljuw Jan Jansz hebben tenslotte het terrein met de bouwval gekocht van de Hollandse grafelijkheid. Het is dus niet ondenkbaar, dat ook voor de eerste bouwactiviteit in Heiloo nog materiaal van de oude Nieuwburg verwerkt is. Van de "grote woning" die Gerard in 1636 naliet aan zijn vrouw Christina Boelens is een tekening bewaard. Het huis zoals daarop te zien wordt door Belonje als volgt beschreven ⁴⁾: "Een eenvoudig vierkant woonhuis van slechts geringe verdieping onder een tentdak geplaatst en omgeven door een gracht (waarover een afzonderlijk poortgebouwtje de toegang afsloot) alsmede meer binnenwaarts door een plantage van enige omvang".

Na de dood van Christina Boelens werd in 1649 de boedel van Gerrit en haar verdeeld onder de drie kinderen. De beide zonen Dirk en Jan kregen ieder de helft van de grote woning en het land onder Heiloo dat in zijn geheel f 31.000 waard was. Dirk stierf ongehuwd waarna Jan zijn helft van het Heilooer bezit erfde zodat dit weer in één hand kwam. Jan van Egmond van de Nyenburg (1618-1712) is sindsdien voortdurend bezig geweest zijn bezit uit te breiden. Van 38 aankopen van stukken en stukjes land tussen 1660 en 1718 zijn de akten van eigendomsoverdracht aan hem bewaard gebleven. Onder de verkopers en eerdere bezitters van de landerijen komen we ook weer de namen Ypelaan en Hoogeboom tegen.

Jan van Egmond van de Nyenburg heeft de sociale opgang van zijn geslacht voltooid door zich te laten verheffen tot baron van het Heilige Roomse Rijk.

Het adelsdiploma waarbij hem (ten onrechte) het volle wapen van Egmond werd verleend is in 1705 te Wenen door keizer Joseph I ondertekend. Jan, die behalve burgemeester van Alkmaar ook dijkgraaf van de Hondsbossche en Duinen tot Petten was, is ook de eerste van de familie geweest die zich een heerlijkheid verwierf.

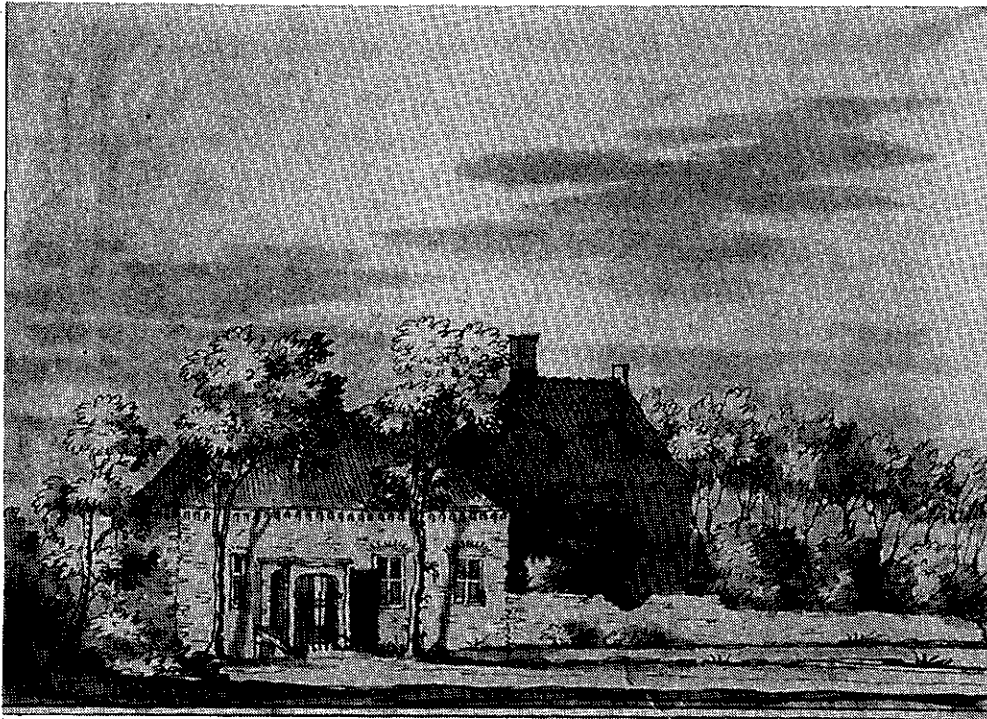
[Handwritten Dutch text from a 1602 document fragment, containing names and signatures.]

veroorz. Under onversch. president Hofdornthun.
geen uitgefondet, Steellende stem tot
bedenker van allen Rechten Vertegen. 3)
vertuties, Ende verfocht gyl Comparant
gylt van gemant Under die voors Cormeert
vander Nyeburg Ende Geritne Geritige
geleent te bedien, 4) ofte niet openbare
Dit is befoerren forma, Edne yden
Ende gepat Pitt kenne der voors Steden
dermaer te beoengijn mijn Notarij stude
inde Lange Fraet, ter presentie Under
oude fone van Alkmaar Jan Jansz wewerbaert
Der beoerren vander Jan van Rotterdam 3)
Matgenid Jan Jansz beoerren gylt ter Sted
getinget van yden geleen gylt ter met my
Notarij befoert Demy de yden Jan Jansz
my beoerren getinget in Heiloo Joh
Notarij boerit des met my beoerren
signaturu beoerren.

[Signature]
1602

[Signature]
by mij Jacob Mallob 3)
van yden fove

Verklaring door Jacob Willemsz van Ypelaan omtrent een huis op het land van Gerard van Egmond van de Nyenburg, 1602 (fragment). Dit is de eerste vermelding van een huis ter plaatse van de Nyenburg. Archief VEvdN

De "grote woning" gesticht door Gerard van Egmond van de Nyenburg, eerste helft 17e eeuw; anonieme tekening. Gem.archief Alkmaar top.atlas

In 1678 kocht hij de Utrechtse heerlijkheid Vleuten, maar in 1690 verkocht hij deze al weer 5). Hoewel andere leden van zijn familie nog Utrechtse heerlijkheden hebben bezeten en ook in Zuid-Holland actief waren, bleef Van Egmond van de Nyenburg een typisch Noord-Hollands geslacht. Dit werd nog eens onderstreept door het huwelijk van Jans' zoon Gerard met Machteld van Foreest uit het van Zuid naar Noord-Holland gekomen adellijke geslacht. Dit huwelijk is van grote betekenis geworden voor de toekomst van de familie Van Foreest en die van het huis Nyenburg. Hoewel ook zijn vader nog leefde, die in hetzelfde jaar 1712 als zijn zoon hoogbejaard overleed, is Gerard wel de bouwheer van het tegenwoordige huis Nyenburg. Dit kwam in de plaats van de eerder genoemde "grote woning" uit de eerste helft van de 17e eeuw. Het huis zelf moet in 1709 gereed geweest zijn.

Blijkens een aantekenboek van Gerard en zijn kinderen zijn in dat jaar schilderijen als schoorsteenstukken alsmede goudbehang aangebracht. Tussen toen en 1711 is ook de tuinaanleg ontstaan. Het is duidelijk, dat geen kosten of moeite gespaard werden om aan de status van het bezit recht te doen. Er is hout gekapt dat f 1275,-- opbracht. Voor de versiering van het park zijn vervolgens erkende kunstenaars ingehuurd. Zo zijn van de Alkmaarse steenhouwer Jacob Vennekoel vier hardstenen vazen gekocht en in 1711 nog eens vier door hem gemaakte piëdestallen als-

mede twee blauwe hardstenen piëdestallen 6). Het restant van een der vazen werd in 1928 teruggevonden en in ere hersteld, maar is sindsdien helaas toch weer verdwenen. Ook de Alkmaarse schilder Pieter Gerritsz van der Steur is voor de Nyenburg werkzaam geweest. Hij schilderde onder meer verschillende rouwkassen met wapens voor familieleden die in de Alkmaarse grote kerk begraven zijn. Fragmenten van deze borden zijn op de zolder van het huis teruggevonden waar zij blijkbaar waren opgeslagen toen dergelijke attributen uit de feodale tijd na de omwenteling van 1795 uit de kerk verwijderd werden 7). Het grotere werk ging evenwel naar Gaspar Swenst, meester beeldhouwer te Beverwijk. In 1709 zijn van hem gekocht vier hardstenen beeldjes voorstellende de vier elementen. Maar bovenal mocht hij de beeldhouwwerken rondom de grote vijver leveren, waarover het volgende contract werd gesloten 8).

"Met Gaspar Swenst mr beelthouwer in de Wijck geaccordeert over het maken van een grot in de com tot Heyloo van goede hartsteen in gevolge van t geboetseerde te weten soodanig de slinker zijde is geordonneert zijnde op de hoeken met dolphynen daerop Cupido's zitten en bovenaan met festons, op de twee platte zijden naar het oosten en westen met een historie in het relief en aan de andere platte zijde twee wapens, te weten int zuijden het wapen van Egmont en int noorden dat van Foreest met haar cronen en tenanten. Dit werk moet onder breed sijn 8 voeten en hoog 7½ voet van 13 stucken steens, boven dit werck te maken uijt een stuck steens de beelden van Pan en Galaté hooch 6 voeten, alles naar de konst uitgegraveert.

Dit werck op te leveren aanstaande maj 1710 voor een somme van negenhondert vijftigh gulden onder conditie dat het transport van de Wijck naar Heyloo sal werden becostight alsmede het oprechten vant selve werck in de vijver tot welck werck twee knechts sal geven soo omtrent het schepen, uijtlossen als oprechten, doch sal de schade die aen dit werck int transporteren en oprechten mocht comen te vallen, comen tot lasten van Gaspar Swenst voorn. die hetselve naer behoren sal moeten veranderen en vernieuwen".

Behalve deze compositie voor de vijver ontwierp Swenst nog twee grote hardstenen beelden van Hercules vechtend tegen de draak en tegen de hydra, de veelkoppige slang. Verder leverde hij nog vier grote beelden van 6½ voet hoog van Meleager, Atalanta, Apollo en Diana om boven op het huis te zetten, "alles ingevolge de boetseersels te leveren voor f 900,--" te leveren eind 1710 resp. mei 1711. Op een tekening uit 1787 door de Haarlemse tekenaar Hendrik Tavenier is de "grot in de com" nog te zien met twee van de vier gebeeldhouwde elementen. Van de gehele voor Noord-Holland wel bijzondere aanleg is nauwelijks iets bewaard gebleven.

Enkele brokstukken zijn omstreeks 1970 uit de vergraven vijver te voorschijn gekomen en de nog gave kop van Pan heeft een plaats gekregen in de tegenwoordige achtertuin. Alleen de twee beelden van Hercules, die niet op de tekening voorkomen maar opgesteld zullen zijn geweest in de door hagen gevormde nissen opzij van het huis, zijn bewaard en flankeren nu de vijver.

Gerard van Egmond van de Nyenburg heeft van zijn schepping slechts heel kort plezier gehad. Hij stierf kort na zijn vader in het laatst van 1712. Ook door hem maar vooral door zijn weduwe is het grondbezit in Heiloo aanzienlijk uitgebreid. Het bezit van Gerard en Machteld, die in 1721 overleed, is onverdeeld gebleven tussen de vier (van de 7) kinderen die beide ouders overleefden: Jan Adriaan, Catharina Christina, Gerard en Maria. Een kwart aandeel in het huis Nyenburg met nieuwe en oude plantage en een weiland werd na het in 1727 kinderloos overlijden van Gerard in 1729 gewaardeerd op f 1845,--. De in 1690 door Gerard gekochte heerlijkheid Petten en Nolmer-

ban kwam op naam van de oudste zoon Jan Adriaan, die in 1722 ook nog de heerlijkheid Schoorl en Camp kocht. In hetzelfde jaar kocht zijn broeder Gerard de heerlijkheid van de drie Egmond en apart daarbij de bouwval van de beroemde abdij met de bijbehorende grond. Na het kinderloos overlijden van deze beide broeders kwamen de drie heerlijkheden aan hun ongehuwde zuster Catharina Christina, maar ook deze overleed al spoedig waardoor het totale bezit toeviel aan de jongste zuster Maria. Maria van Egmond van de Nyenburg (1684-1742), die pas op 45 jarige leeftijd huwde met haar veel jongere neef Dirk van Egmond van de Nyenburg (1695-1740), werd hierdoor misschien wel de rijkste vrouw van Noord-Holland. Van drie takken kwam het vermogen in één hand en het geslacht stond op uitsterven (zie het overzicht van de familie). De laatste mannelijke telg was Johan Aegidius, zwager van Maria, die ongehuwd was en bleef. Hem bedacht zij nog wel in haar testament met de heerlijkheid Van Egmond, doch met de bepaling dat deze na zijn kinderloos overlijden zou terugvallen aan de door haar aangewezen erfgenamen. Tot het legaat aan Johan Aegidius behoorden ook de onroerende goederen die Dirk bij zijn huwelijk had aangebracht. Zijn wens om het goed in de eigen familie te houden werd dus door Maria gerespecteerd ook zonder het hierna nog te vermelden motto.

Dirk van Egmond van de Nyenburg had lang voor zijn huwelijk toen hij nog student in Leiden was reeds een testament gemaakt. Hij benoemde toen, in 1713, zijn broeder Johan Aegidius tot algemeen erfgenaam en als deze voor hem kinderloos zou overlijden zijn vaderlijke en moederlijke familieleden zoals die alsdan volgens het schependomserfrecht ab intestato zouden moeten erven. Hiermee week hij bewust af van het aasdomserfrecht zoals dat sinds 1599 in Noord-Holland en Leiden gold. Hij prefereerde het schependomserfrecht, dat elders, met name in Zuid-Holland en Zeeland van kracht was en dat er op berekend was het vermogen te houden in de familie van welke het was gekomen⁹⁾. Hij onderstreepte dit nog eens door in zijn testament het motto "die gerust wil sterven die laat zijn goed zijn regte erfgenamen erven" op te nemen, welk motto in ieder eventueel volgend testament herhaald moest worden. Dat gebeurde dan ook toen hij in 1716 opnieuw testeerde om een legaat van f 8000.-- te maken aan een zekere Neeltje Cool zonder dat de eerder gedane aanstelling van erfgenamen werd aangetast. Over de relatie van Dirk tot Neeltje Cool, wier man Willem van der Fuyk, veerschipper van Leiden op Delft, uitdrukkelijk geen profijt van het legaat mocht hebben, kunnen we slechts speculeren.

Bij gelegenheid van hun huwelijk maakten Dirk en Maria in 1729 voor de notaris J. van der Stuyf te Egmond, waar zij ook trouwden (zij was immers vrouwe van de Egmond) een testament waarbij zij elkaar tot erfgenaam benoemden en Dirk uitdrukkelijk zijn vorige testamente inclusief het motto herriep. De bijdrage van Maria aan de bouw van de Nyenburg bestaat uit een vergroting aan de achterzijde. Op de daardoor ontstande gevel prijkt haar wapen in een ovaal schild gedekt door een kroon. De inboedel van het huis leren we kennen uit de inventaris die de heren Van Foreest als erfgenamen in 1743 opmaakten. Het is een lange opsomming van kostbaarheden. Helaas wordt het ongetwijfeld omvangrijke boekenbezit samengevat onder de noemer "een bibliotheek". Maar daarna volgen per stuk of in kavels de juwelen, de paarden en kleinodiën, het goud en zilver, de gouden medailles, schilderijen, huisraad, porcelein en tin. Dit alles bevond zich waarschijnlijk in het grote Alkmaarse huis want daarna komt de even indrukwekkende lijst van wat er in het huis Nyenburg gevonden werd: veel zilver waaronder als kostbaarste: "twee zilveren schalen met het wapen van Leyden met twee cupidootjes en een fruitmantje daarin gedreven, 134

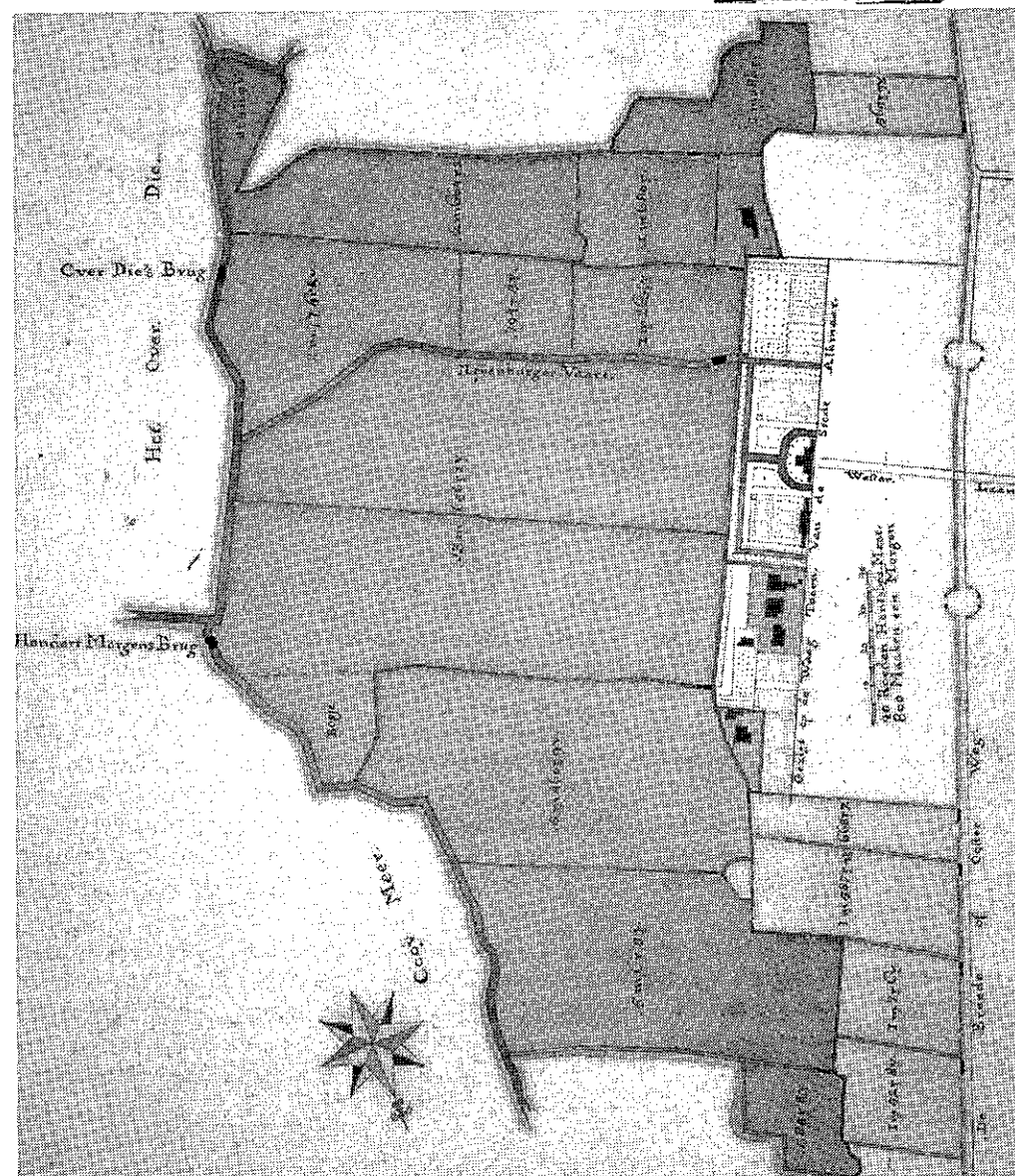
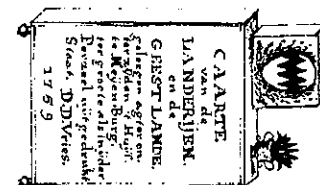
Portret van Gerard Van Egmond van de Nyenburg (1646-1712), de bouwheer van de Nyenburg, door G. van der Steur. Huis Nyenburg

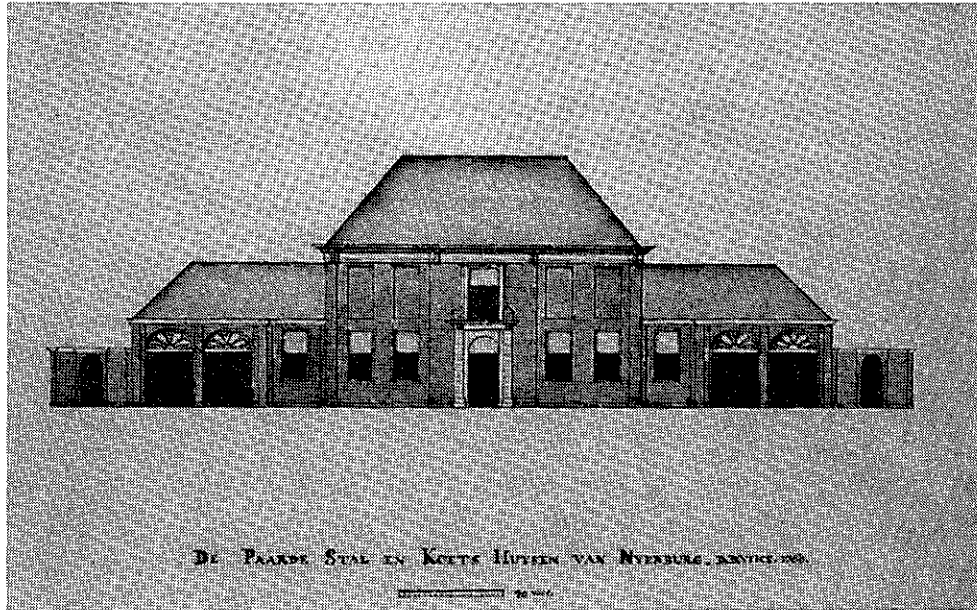
loot". Een ouderwets gedreven toiletstel met het wapen van Foreest was zoals het meeste van deze kostbaarheden zeker nog afkomstig van Machteld van Foreest. Aan schilderijen waren er in de grote kamer 25. Daarbij wordt onze aandacht speciaal getrokken door "een heer spelende op de bas" want we weten, dat Dirk een dergelijk instrument (een viola da gamba) in een rode leren zak gekocht heeft. Of hij zichzelf daarmee heeft laten portretteren? In de voorkamer beneden werden nog eens 22 schilderijen aangetroffen, in de kelderkamer 25 en in de poppenkamer 27. Deze poppenkamer was op zichzelf al iets bijzonders, daar stond nl. "de poppekas met zilvergoed en anders". Het is waarschijnlijk het enige nog in de oorspronkelijke omgeving bewaard gebleven 17e eeuwse poppenhuis. Het werd speciaal door Maria genoemd als behorend tot de inventaris van het huis waarvan haar vriendin Anthonetta van Weezel het vruchtgebruik zou krijgen. Verder gaande door het huis vinden we nog een grote partij van het fijnste linnen-, tafel- en beddegoed (o.m. 398 servetten) en de grote en kleine meubelen in de goudleerkamer, de blauwe kamer en andere vertrekken. Tenslotte wordt het losse porcelein en aardewerk en de inhoud van de porceleinkast in de grote zaal opgesomd, bladzijden lang. Dit alles overziende en bedenkende dat al deze weelde geschraagd werd door het grote vermogen in kapitaal en onroerend goed, kunnen we wel vaststellen dat Maria niet voor niets de rijkste vrouw van Noord-Holland heette.

Nadat Dirk in 1740 overleden was maakte Maria in 1741 haar laatste wilsbeschikking om haar neven Cornelis en Nanning van Foreest tot enige erfgenamen te benoemen. Naast het al vermelde legaat van de heerlijkheid van de Egmond en aan haar neef en zwager Johan Aegidius kwam er nu nog een omvangrijk legaat, nl. aan mejuffrouw Anthonetta Maria van Weezel die gedurende haar leven het volledige vruchtgebruik kreeg van het huis Nyenburg met alles wat daar op en aan was. Bovendien moesten de erfgenamen aan deze dame nog een jaargeld van f 200.-- betalen en te haren behoeve op het landgoed een fatsoenlijk rijtuig met twee paarden onderhouden. Daarenboven dienden zij ook nog de kosten te vergoeden die zij moest maken om een lijfknecht te huren, te voeden en te kleden. In het volgende hoofdstuk zullen we zien dat de nieuwe eigenaar aan deze toch wel bezwarende verplichting snel een einde maakte.

Het huis Nyenburg, hoewel slechts een onderdeel van het totale bezit van Maria, had duidelijk wel haar voorliefde. Dit blijkt b.v. uit de bepaling in het laatste testament dat de erfgenamen het huis met de plantagie altijd zullen moeten onderhouden in de staat zoals zij het verkregen en het nooit zullen mogen verkopen maar altijd in hun familie moeten houden onder de naam "het huis de Nyenburg". Aan deze opdracht uit 1742 heeft de familie Van Foreest zich twee eeuwen lang gehouden. Een dergelijke bepaling gold niet voor het toch ook aanzienlijke woonhuis van de familie Van Egmond van de Nyenburg aan het Hof (tegenwoordig het Hofplein) te Alkmaar, dat dan ook prompt door de heren Van Foreest is verkocht ¹⁰⁾.

Kaart van de landen achter de Nyenburg door D. de Vries, 1759, archief vF

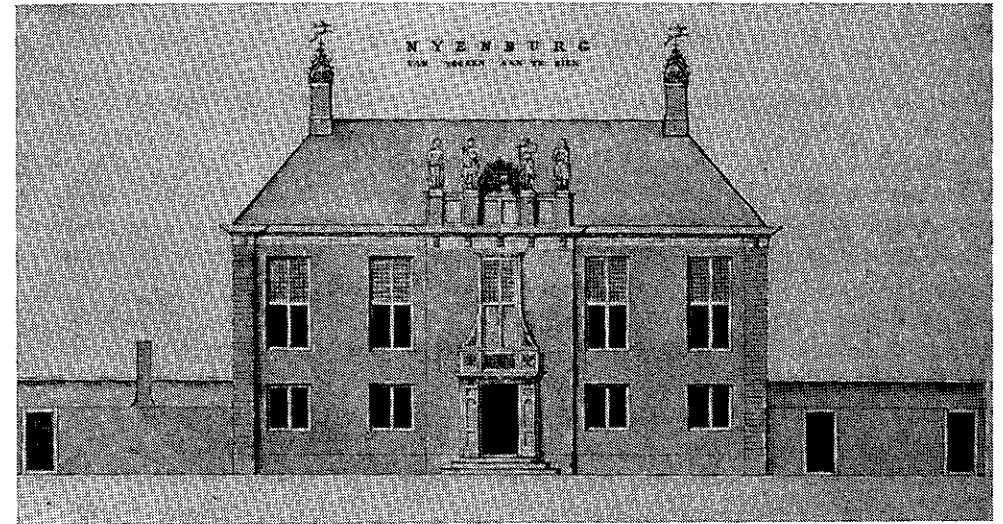

Het koetshuis bij de Nyenburg, gekleurde tekening door D. de Vries, 1789; archief vF

Op de rechterpagina het huis Nyenburg, gekleurde tekening door D. de Vries, 1760; archief vF

2 DE NYENBURG ONDER DE FAMILIE VAN FOREEST, 1742 - 1966

Erfgenamen van Maria van Egmond van de Nyenburg waren de twee naaste mannelijke verwanten van haar moeder: Nanning (1682-1745) en Cornelis van Foreest (1704-1761) die in de plaats kwam van zijn vader Dirk, Nanning's broeder. Cornelis kreeg meer dan zijn oom want aan hem was apart gelegateerd het huis Nyenburg met het hele grondbezit in Heiloo waaronder de gehele Bockelmeer. De heerlijkheden van Maria werden door de oom en neef verdeeld waarbij Nanning heer van Petten en Nolmerban werd en Cornelis heer van Schoorl en Camp. De Egmondten gingen zoals we al zagen eerst naar John Aegidius van Egmond van de Nyenburg. De heren van Foreest wilden de daarbij behorende duinen (attractief jachtgebied!) niet aan hem afstaan omdat deze niet met zoveel woorden in het testament vermeld waren. Hierover ontstond een proces dat Johan Aegidius weliswaar won doch dat geen praktische betekenis meer had door zijn kort erop gevolgd overlijden. Nanning was inmiddels ook overleden en door loting viel de heerlijkheid van de Egmondten ten deel aan diens tweede zoon Hercules die aan neef Cornelis de helft van de geschatte waarde van f 100.000,-- moest voldoen. Nanning's eerste zoon Jacob had al Petten en Nolmerban geerfd. Van de drie heerlijkheden van de familie Van Egmond van de Nyenburg is dus alleen Schoorl en Camp in handen gebleven van de Foreesten van Nyenburg.

a CORNELIS VAN FOREEST (1704 - 1761)

Toen Cornelis van Foreest in 1742 de Nyenburg in bezit nam was een van zijn eerste daden het uitbetalen van f 100.-- aan ieder van de personeelsleden ter voldoening aan het legaat dat Maria nog 5 dagen voor haar dood aan deze trouwe dienaren had gemaakt ¹¹). Behalve het inventariseren van de inboedel kon de nieuwe eigenaar er verder weinig doen in verband met het vruchtgebruik van Anthonetta van Weezel. Deze dame, die na 1739 bij Maria op het huis woonde, trouwde in 1743 met Jan van Hoorn, een veel jongere Amsterdamse patricierszoon die door Maria was benoemd tot baljuw van Petten en Nolmerban. Anthonetta zelf was de achterkleindochter van de bekende dichteres Anna Roemers Visscher. Het huwelijk was geen succes; de man leidde een woest en ongeregeld leven. Kleurrijke bijzonderheden over de uitpattingen van deze bewoner van de Nyenburg worden verhaald door een tijdelijk medebewoner in een verklaring afgelegd in 1744 voor een Alkmaarse notaris. Het blijkt, dat Jan van Hoorn verslingerd was aan de paardenhandel. Dit bracht hem in gezelschap van slechte vrienden. Dronkenschap was daarvan het natuurlijk gevolg en in zo'n situatie reed hij eens als een dolleman door de dorpen rond Alkmaar, de veiligheid van de inboorlingen in gevaar brengend. Hij bleef ook ondanks de smekingen van zijn vrouw regelmatig dagen en nachten van huis en haard weg en kon dan slechts met moeite teruggehaald worden. Toen hij op deze wijze in een paar jaar het fortuin van zichzelf en zijn vrouw erdoor gejaagd had, werd het bezwaarlijk de Nyenburg te blijven bewonen en kwam het echtpaar in 1748 met de eigenaar tot een schikking waarbij Cornelis van Foreest het vruchtgebruik van mevrouw Van Hoorn afkocht voor f 13.000.-- plus een jaarlijkse lijfrente van f 700.--. Het echtpaar Van Hoorn vertrok naar een eenvoudiger onderkomen in Egmond en Van Foreest kon over de Nyenburg beschikken ¹²).

Cornelis van Foreest had zijn comfortabele thuisbasis in Hoorn, waar hij na de dood van zijn oom Nanning de topfiguur van de stedelijke elite was geworden. Door zijn vele en drukke besognes op het bestuurlijke en economische vlak, hij was o.m. burgemeester en bewindhebber van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, heeft hij niet de tijd gehad zich intensief met zijn nieuwe bezit te bemoeien¹³).

Toch heeft hij wel wanneer de mogelijkheid zich voordeed het landbezit in Heiloo nog uitgebreid en in de periode 1744-1754 liet hij bovendien diverse werkzaamheden aan de Nyenburg uitvoeren. Zo heeft Mathijs Vermeulen in 1753 het goudleer op de bovenkamer verhangen en de speelhuisjes bekleed. De schilder Pieter van der Kodde heeft de Turkse tent, een onderdeel van de tuinversiering, geschilderd en later ook nog de ornamenten aan het huis opgeverfd¹⁴).

Uit dezelfde tijd, 1754-1755, stamt de kaart die Klaas Cuyper tekende van elf stukken land¹⁵). Van deze percelen, gelegen tussen het huis en de ringsloot van de Kooimeer, wordt per stuk de oppervlakte gegeven in hondsbossche maat (= 800 vierkante roeden in een morgen). Behalve het primitief getekende huis Nyenburg zelf komen op deze kaart voor het "huis waarin Arie Winter gewoond heeft", het veel kleinere tuinmanshuis, een huis zonder nadere aanduiding en "het nieuwe huis gebouwd in 1755". Dit laatste is de tegenwoordige boerderij van de heer Groenveld. Deze werkzaamheden waren kennelijk gericht op de komst van een nieuwe bewoner: Mr Dirk van Foreest, de oudste zoon van Cornelis.

b MR DIRK VAN FOREEST (1729-1782) EN MARIA WILHELMINA STOESAK (1733-1793)

Dirk van Foreest vestigde zich na in Leiden rechten te hebben gestudeerd in Alkmaar om daar in 1755 lid van de vroedschap te worden. In hetzelfde jaar huwde hij met Maria Wilhelmina Stoesak. Zij was de in Batavia geboren dochter van de in dienst van de VOC rijk geworden koopman Zacheus Stoesak. Haar vader repatrieerde naar Hoorn en vestigde zich vervolgens in Alkmaar waar hij in 1750 lid van de vroedschap werd. We zien hierin de hand van Cornelis van Foreest, die als bewindhebber van de VOC de aanstaande schoonvader van zijn zoon aan een goede positie kon helpen. Alkmaar lag voor de hand omdat Dirk toch de Nyenburg zou erven en er was nog een tweede zoon, Joan, die in de Hoornse zaken kon opvolgen. Dirk werd dus Alkmaars vroedschapslid in plaats van Zacheus Stoesak. In tegenstelling tot zijn schoonvader is hij later ook nog schepen en burgemeester geworden.

Voor hem en zijn vrouw is enkele jaren later de Nyenburg opnieuw onder handen genomen door de aannemer-architect D. de Vries die als visitekaartje in de zuidmuur een (helaas in de 19e eeuw verdwenen) witmarmeren zonnwijzer aanbracht met de toepasselijke tekst "D. Vries 1761 ab hoc momento pendet aeternita (de eeuwigheid hangt aan dit ogenblik). Ook bouwde De Vries toen het koetshuis en heeft hij nog een kaart getekend van hetzelfde complex dat Klaas Cuyper enkele jaren eerder al in kaart had gebracht.

Dat Dirk van Foreest geen gemakkelijk man is geweest kan blijken uit zijn weigering om zijn rooms-katholieke werklieden de feestdagen volgens hun gebruik te laten vieren. De pastoor van Heiloo H. Turig vroeg daarom in een onderdanige brief nadat mensen met ontslag bedreigd waren omdat zij blijkbaar gevraagd hadden de mis te mogen bijwonen. De brief van de pastoor, met hoeveel reverentie ook geschreven, viel geheel verkeerd bij de heer Van Foreest die hem liet weten dat

de drie personen in kwestie nu ontslagen waren. Het ging om twee oude lieden en een ongezonde jongen die hij uit mededogen gehouden had hoewel ze nog niet werkten voor één. Als de herder zo bezorgd was voor het gemoed van zijn schapen, moest hij er zelf maar voor zorgen, zo luidde de boodschap. De overige rooms-katholieken werklieden werden eveneens ontslagen: er waren voldoende anderen te krijgen die wel op de feestdagen wilden werken. Dirk en zijn vrouw hebben ook het landbezit in Heiloo weer uitgebreid door aankopen en als weduwe zette mevrouw Van Foreest dit beleid voort uit eigen middelen. Zij liet het Heilose bezit na aan haar oudste zoon Cornelis, die het goed van zijn ouders samen voor f 30.000.-- uit de boedel mocht kopen maar voor wat zijn moeder zelf had gekocht de door haar betaalde prijs moest betalen. Het gehele complex bestond toen uit: "De plaats Nyenburg zoals die op haar overlijden zijn zal, de herenhuizen, boeren- en tuinmanshuizen met alle landerijen, bossen, boerenplaatsen en annexe geest- of weilanden, de ganse Boekelermeer met de huizen en molens in dezelve, de kooi, de twee huizen en schuur onder Boekel, item het oude land onder Boekel en in de voorsz. meer gelegen, een stukje land in de Boekelerpolder mitsgaders de landerijen in de Egmonder- of Zuidermeer die door de plaats achter de Kattenberg werden gebruikt, kortom al wat aan den huize Nyenburg gevoegd is en eindelijk al het huissieraad en inboedel daar zijnde waaronder de poppekas met wat daarin is, item alle de tuinmans- en boerengereedschappen, wagens en karren en wat dies meer is".

Mevrouw Van Foreest overleed in 1793. Zij had toen het begin van de patriottentijd nog beleefd en zal daar niet onberoerd door zijn gebleven. Zij had een zoon en een schoonzoon die beide tot de felle patriotten behoorden en die na de tijdelijke overwinning van de stadhouderlijke partij in 1787 hun posities in de Alkmaarse regering verloren. Dat dit ook invloed had op de familieverhoudingen mag wel worden afgeleid uit haar testament van 1789. Zij ontferde daarin haar oudste dochter Eva Maria, gehuwd met de toen radicale en dus afgezette patriot L. T. de Kempenaar. Het betekende dat deze dochter alleen de legitieme portie zou ontvangen en verder niets. Het was scherp gesteld: de andere kinderen moesten zich aan deze bepaling houden op straffe van zelf ook niet meer dan het hun rechtens toekomende te krijgen. Wellicht was dit een waarschuwing aan de oudste zoon Cornelis van wie verwacht kon worden dat hij zijn zwager en politieke vriend zou steunen. Drie jaar later was evenwel de lucht weer opgeklaard want toen trok de oude dame de pijnlijke bepaling in en het echtpaar De Kempenaar erfde op gelijke voet met de anderen. Toch was de patriotse gezindheid van L. T. de Kempenaar ongebroken, zoals in 1795 zou blijken.

c JHR MR CORNELIS VAN FOREEST (1756 - 1825) EN JEANETTE AGNES VAN DELEN (1762 - 1830)

Mr C. van Foreest heeft als patriot een vooraanstaande plaats ingenomen in de Alkmaarse plaatselijke en in de landelijke politiek. Het begon traditioneel met zijn benoeming door stadhouder Willem V in de Alkmaarse vroedschap (1782) in plaats van zijn vader. In de toen reeds moeilijke verhouding tussen de stad en de prins ontpopte Van Foreest zich als fel anti-stadhouderlijk. Deze stroming had in de vroedschap de overhand en er ontstond een lang spelend conflict over het recht van de prins om de vroedschapsleden te benoemen. Toen de situatie zich verhardde, de bevolking zich ging wapenen in vrijcorpsen en contact zocht met de andere steden waar opstandige bewegingen aan de gang waren, stond Van Foreest in het voorste gelid. Er ontstond een burgeroorlogje

dat zijn climax vond in de bekende aanhouding van prinses Wilhelmina, de vrouw van Willem V, bij het riviertje de Vlist.

Bij deze schermutselingen was ook een kleine Alkmaars troepenmacht betrokken. Cornelis Van Foreest was lid van het te Woerden gevestigde Comité ter defensie van Holland en van de stad Utrecht. Dankzij interventie van de koning van Pruisen keerde de rust weer en werd het bewind van de stadhouder hersteld, maar nu moesten de patriotten het ontgelden. Op last van de beledigde prinses werden Van Foreest en zijn zwáger De Kempenaar als de leidende patriotten van Alkmaar uit hun functies ontzet. De prins benoemde daarna nieuwe vroedschappen die hem gunstiger gezind waren. Onder hen was Gijsbert Fontein Verschuur, die uit Friesland naar Alkmaar gehaald werd. Hij is later eigenaar van het huis Ter Coulster te Heiloo geworden en ook nog Heer van Heiloo en Oesdom. Ondanks verwantschaps- en zakelijke relaties hebben de beide families die te Heiloo zo dicht bij elkaar woonden altijd een afstandelijke houding ten opzichte van elkaar behouden. Fontein Verschuur huwde de Alkmaarse burgemeestersdochter Maria Eva De Dieu wier moeder uit de te Hoorn achtergebleven tak van de familie Van Foreest stamde.

In de nu volgende jaren was Cornelis Van Foreest dus ambteloos burger. Hij vertrok tijdelijk, zoals veel uitgespeelde patriotten deden, naar het buitenland, zonder evenwel daar politiek actief te zijn.

De familie Van Foreest heeft aanvankelijk de Nyenburg niet permanent bewoond. Het huis fungeerde als buitenhuis waar familieleden en gasten ontvangen werden. Eerst sinds 1796 komt Mr Cornelis voor als wonend te Heiloo. Tussen 1797 en 1811 koopt hij dan ook weer land in het dorp. De Nyenburg blijft echter het buitenhuis zoals blijkt uit de titel van een door Cornelis kort na het aftrekken van de Engelse en Russische invasietroepen in 1799 geschreven toneelspel voor huiselijk gebruik: "Een verjaringsfeest, toneelspel gesitueerd in een buitenverblijf nabij een voorname stad in Noord-Holland". Het is een hoogdravend verhaal waarin een uit de strijd teruggekeerde officier de hand van de dochter des huizes krijgt. Er zijn allerlei toespelingen op actuele gebeurtenissen maar het is niet mogelijk de personages te identificeren als bepaalde leden of verwanten van de familie Van Foreest.

Na de jaren van zijn gedwongen stilzitten tussen 1787 en 1795 stond Van Foreest weer volop in het landelijke politieke leven als patriot. De omwenteling die de Fransen hier bracht en de Bataafse Republiek deed ontstaan kreeg in Alkmaar zijn beslag op 21 januari 1795. Cornelis Van Foreest behoorde met zijn zwager De Kempenaar en nog een zwager, Johannes van Leeuwen, tot de eerste provisionele stadsregering van het nieuwe bewind maar nog in hetzelfde jaar legde hij zijn stedelijke functies neer om zich in de landelijke politiek te begeven.

Tegelijkertijd vertrok hij metterwoon naar Heiloo. Na de komst van koning Lodewijk Napoleon in 1806 trok hij zich geheel uit de politiek terug en werd rentenier op de Nyenburg. In die positie heeft hij de gemeenschap nog in verschillende functies gediend, ook nadat de Franse tijd voorbij was en onder koning Willem I een nieuwe eeuw begon. Als behorend tot een vanouds adellijk geslacht in het gewest Holland kwam hij in aanmerking voor benoeming in de ridderschap van Holland, het onderdeel van de Provinciale Staten dat de plattelandsbevolking heette te vertegenwoordigen. De benoeming gaf hem tevens de gelegenheid met een zgn akte van bewijs opgenomen te worden in de door de koning georganiseerde Nederlandse adel ¹⁶).

Na de dood van haar man heeft Jeanette Agnes van Delen nog enkele jaren op de Nyenburg ge-

Jhr. Mr. Cornelis van Foreest (1756-1825) en zijn vrouw Jeannette Agnes baronesse van Deelen (1762-1830), olieverf door Snuyterman; huis Nyenburg.

woond. Aan haar herinnert het "Delense bosje", een stuk van het park opzij van het huis waar zij een zgn comédie had laten aanleggen. Deze aanleg gevormd door coulissen van beukenhaagjes is helaas na 1946 overwoekerd en kan alleen nog door ingewijden herkend worden. Dankzij tekeningen en een beschrijving weten wij hoe in die jaren het park van de Nyenburg op toen moderne wijze in Engelse landschapstijl is aangelegd ter vervanging van de oorspronkelijke formele tuin rondom het huis.

d JHR MR DIRK VAN FOREEST (1792 - 1833) EN JACOBA ELISABETH VAN DER PALM (1791 - 1859)

Dirk van Foreest studeerde rechten in Leiden toen de Napoleontische tijd zijn climax naderde. De militaire dienstplicht (conscriptie) kwam hem dus slecht uit, maar hij kon er zich eerst aan onttrekken doordat zijn vader voor hem een remplaceant betaalde. Toen Napoleon zich in 1813 in het nauw gedreven voelde en de zonen van aanzienlijke Bataafse families als een soort gijzelaars opriep voor zijn garde d'honneur kon echter ook Dirk Van Foreest niet langer achterblijven. Hij bracht het niet verder dan het garnizoen van Metz en keerde na korte tijd terug in het herstelde vaderland om de studie af te ronden met een promotie. Een van zijn leermeesters was de bekende prof. J. H. van der Palm en in diens vond Dirk zijn bruid. In 1816 werd te Leiden het huwelijk gesloten met Jacoba Elisabeth van der Palm. Teruggekeerd naar Noord-Holland vestigde hij zich als advocaat te Alkmaar en trad in het voetspoor van zijn vader door bestuurlijke en maatschappelijke functies te gaan vervullen. Deze carrière werd in 1829 bekroond door het lidmaatschap van de Tweede Kamer.

Enkele weken voor zijn onverwachte overlijden kocht Dirk nog van een Utrechtse notaris de heerlijkheid Groet. Deze transactie was noodzakelijk geworden om Schoorl, waarvan Dirk reeds heer was, en Groet te kunnen combineren. De weduwe Van Foreest heeft sindsdien haar weinige formele taken als vrouwe van Groet uitgeoefend ¹⁷).

Zijn vroege dood in 1833 heeft verhinderd dat Dirk Van Foreest een echt invloedrijk persoon is geworden. Bij zijn overlijden waren er 9 minderjarige kinderen nog in leven (een zoontje was jong gestorven) en een nog op komst. Met het wegvallen van de vader was de financiële positie van het gezin bepaald moeilijk geworden. De economische achteruitgang gedurende de Franse overheersing had het vanouds aanwezige aanzienlijke vermogen doen verdwijnen. Toch kon het belangrijkste bezit, de Nyenburg met omliggende gronden, behouden worden. Het huis is nog kort voor Dirk's dood naar de smaak van de tijd verbouwd door de aannemer J. van Lith te Velsen. Een potloodtekening door C. W. Bruinvis laat zeer getrouw zien hoe het toen witgepleisterde herenhuis er in de 19e eeuw uit zag. De jonge weduwe heeft er zich met de kinderen vanuit Alkmaar gevestigd en in de komende jaren het huis gemaakt tot een centrum van opgewekt gezinsleven. In die jaren heeft de Nyenburg zich een bekende naam verworven in de Nederlandse literatuurgeschiedenis. Het is nl. een gastvrij oord geweest voor de "Kring van Heiloo" die bestond uit de jonge letterkundigen die als gast van ds J. A. Hasebroek het dorp Heiloo bezochten. Hasebroek was Ned. Herv. predikant van Heiloo van 1836 tot 1843 en bewoonde toen met zijn zuster, die ook als schrijfster bekendheid heeft verkregen, de pastorie tegenover het witte kerkje. Dit huis, waar nu de oudheidkamer van de Vereniging Oud Heiloo gevestigd is, was het eigenlijke centrum want de gasten kwa-

men om hun Leidse studiegenoot, die naast predikant ook dichter was, te bezoeken. Onder hen was ook Cornelis Van Foreest, de oudste zoon van den huize Nyenburg. Hij studeerde rechten te Leiden maar bewoog zich ook in het meer literaire studentenleven. Vanzelfsprekend introduceerde hij dus ook zijn vrienden in het ouderlijke huis bij zijn moeder, broeders en zusters. Onder de vrienden was ook de theologiestudent Nicolaas Beets. Deze aimabele jongeman viel bij de weduwe en de kinderen Van Foreest zeer in de smaak en terwijl de anderen in de eerste plaats voor hun vriend Hasebroek bleven komen, werd Beets een vaste gast op de Nyenburg. Toen hij in 1836 voor het eerst de Nyenburg bezocht had Beets een jaar eerder het grote gedicht Kuser gepubliceerd over Willem Cuser die verwant was aan het geslacht Van Foreest en in moeilijkheden geraakte na de moord op Aleid van Poelgeest in 1392. Het is duidelijk, dat voor Beets, die al eerder bij Prof. Van der Palm diens kleindochter freule Alida Van Foreest had ontmoet, het huis in Heiloo veel aantrekkelijks had.

Na zijn eerste bezoek schreef hij aan zijn vriend Potgieter na eerst het verdwijnen van het oude kasteel Ter Coulster betreurd te hebben: "Zo gaat het met het oude. Heb ik niet op Nyenburg drie zeer goede portretten van drie deftige Foreesten van de 12e eeuw uit een allerakeligst hol moeten halen om ze in de schilderijenzaal een plaats te doen vinden bij die van hun geslacht met wie men meer medelijden gehad had alleen omdat zij minder zwarte baarden hadden en er minder knorrig uitzagen; vond ik niet de Forestorum insignia (het wapenbord van de Foreesten) in plaats van boven de deur der zaal op de meidenkamer hangende? . . . Ook het wapen van Kuser bestaande uit twee rode en twee zwarte leeuwen gecarteleerd op een gouden veld" ¹⁸).

Uit deze jaren dateert het boek waardoor Beets alias Hildebrand beroemd zou worden, de Camera Obscura met daarin (voor het eerst in de uitgave van 1851) de vertelling "'s Winters buiten" met een levendige beschrijving van een houtveiling in de bossen van de Nyenburg. Zoals Beets toen die publieke vermakelijkheden beschreef zijn zij doorgegaan tot in onze eeuw.

Wanneer Beets niet op de Nyenburg logeerde ging er een regelmatige stroom van brieven heen en weer tussen Leiden en Heiloo want de weduwe Van Foreest vond in de aankomende predikant een grote steun in haar betrekkelijke eenzaamheid. Toch bleken de gevoelens van Nicolaas Beets in de allereerste plaats uit te gaan naar de oudste dochter Alida. Toen hij met haar trouwde in 1840 ging dat met uitgebreide feestelijkheden gepaard, zoals Hasebroek berichtte aan Potgieter: "'s Zaterdags was er een grote vischpartij die op den dood veler snoeken en zeelten uitliep". ¹⁹). Dit huwelijk vormt het begin van een langdurige nauwe verwantschap tussen de families Van Foreest en Beets. Toen Alida in 1856 overleden was hertrouwde de inmiddels in Utrecht hoogleraar geworden Prof. Beets met haar tien jaar jongere zuster Jacoba Elisabeth. Mevrouw Van Foreest - van der Palm heeft dit tweede huwelijk niet meer meegemaakt. Haar zoon Cornelis had met zijn gezin de Nyenburg betrokken en zij was in 1851 met de vier nog ongehuwde kinderen naar Alkmaar vertrokken waar zij in december 1857 in het huis Oosterwijk in de Hout is overleden. Het poppenhuis van Maria van Egmond van de Nyenburg had zij meegenomen, maar het keerde nu terug naar de Nyenburg.

e JHR MR CORNELIS VAN FOREEST (1817 - 1875) EN JOHANNA ELISABETH LOOPUYT (1816 - 1877)

Toen Mr C. Van Foreest, die te Alkmaar de advocatenpraktijk uitoefende, zich op de Nyenburg vestigde is daar opnieuw, nu door de Alkmaarse stadsarchitect J. Verhey, een belangrijke verbouwing uitgevoerd waardoor het huis zijn tegenwoordige gedaante verkreeg. Aan de Zuidzijde kwam een aanbouw die als apart woongedeelte kon dienen. De Heer Van Foreest was overigens regelmatig afwezig in verband met zijn kamerlidmaatschap. Van 1848 tot zijn dood is hij met een enkele korte onderbreking voor het kiesdistrict Alkmaar lid geweest van de Tweede Kamer, waar hij de uitgesproken conservatieve richting vertegenwoordigde ²⁰).

Daarnaast was hij voorzitter van de Hollandse Maatschappij van Landbouw en bekleedde hij belangrijke waterschapsfuncties. Als dijkgraaf van de Hondsbosche en Duinen tot Petten ontwikkelde hij een revolutionaire visie op de reconstructie van deze voornaamse hollandse zeevering ²¹). Het in 1839 gesloten huwelijk met zijn nicht (haar moeder was een zuster van zijn moeder) Johanna Elisabeth Loopuyt maakte het hem mogelijk de financiële zorgen van de familie te verlichten. Zij was de dochter van de Schiedamse bankier P. Loopuyt en deze stelde zijn schoonzoon in de gelegenheid de nog onverdeelde boedel van zijn ouders te saneren. Bovendien bracht het zakelijk instinct van de familie Loopuyt nieuwe economische impulsen. Daartoe behoorde de ontginning van het Koegras tussen Den Helder en Callantsoog waar Mr Van Foreest als goed bekend in Noord-Holland de juiste figuur was om de familiebelangen te behartigen. Hierdoor verbreedde zich de actieradius van de activiteiten en nam Heiloo met de Nyenburg een minder centrale plaats in. Er zijn daar dan ook geen nieuwe landaankopen door de Heer Van Foreest gedaan. Een belangrijke ontwikkeling was wel de aanleg van de spoorlijn Alkmaar - Uitgeest. Deze doorsneed het terrein van de Nyenburg zodat onteigeningsprocedures noodzakelijk waren. Sindsdien is het Overbosten westen van de spoorlijn een eigen leven gaan leiden.

Het echtpaar Van Foreest - Loopuyt had twee dochters en een zoon. De jongste dochter heeft op hoge leeftijd de herinneringen aan haar vader en het leven op de Nyenburg in een sleutelroman te boek gesteld onder de titel Najaarsbladen. Het is een zeer persoonlijk gekleurd verhaal dat een levendig beeld oproept van het leven en de uiteenlopende karakters van de bewoners van het huis en de mensen in hun omgeving.

f JHR MR PIETER VAN FOREEST (1845 - 1922) En (1) JACOBA ELISABETH BEETS (1846 - 1878) en (2) CATHARINA LOUISE MOMMA (1852 - 1926)

Na de dood van Mevrouw Van Foreest - Loopuyt, die tijdens een verblijf in het Duitse kuuroord Nassau aan de Lahn overleed, behoefde anders dan in 1833 de boedel niet lang onverdeeld te blijven. Wel betekende de verdeling onder de drie kinderen een gevoelige amputatie van het Heilloose bezit doordat de gehele Boekelermeer daarvan werd gescheiden. Dit nog van de Van Egmond's van de Nyenburg afkomstige erfgoed is in 1878 toebedeeld aan Mevrouw C. M. Laman Trip - van Foreest. De oudste dochter mevrouw J. E. van Vladeracken - Van Foreest verkreeg de landerijen in het Koegras en Mr Pieter Van Foreest behield behalve de heerlijkheden Schoorl en Groet de Nyenburg. Deze bezitting bestond toen uit vier aaneengesloten gedeelten, nl.:

- Het landgoed Nyenburg in een herenhuis, koetshuis, stalling, vijvers, koetsierswoning, schuur dienende tot bergplaats, tuinmanshuis, woonhuisjes, bossen met eiken, essen elzen en ander hakhout, opgaande bomen en lanen benevens enige percelen weiland en enige percelen bouwland, ter weerszijden van de straatweg van Alkmaar naar Haarlem, belend ten Westen de Noord-Hollandse spoorweg en ten Oosten het Die en de landerijen in gebruik bij Jan Helder en Jacob Henneman. Het geheel was groot 100 bunders, 88 roeden, 40 ellen en had een toegekende waarde van f 128.966.29.

- De plaats genaamd Noordwest met herenhuis, boerenhuis, kapberg en boet en erf en diverse percelen weiland, bouwland, hakhout en opgaande bomen, groot 56 bunders, 51 roeden en 40 ellen met een waarde van f 61.224.84.

- Een huismanswoning met boet en erf en diverse percelen weiland in gebruik bij Jacob Henneman, groot 40 bunders 33 roeden en 10 ellen, voor f 55.407.65.

- Een huismanswoning met boet en erf enz. in gebruik bij Jan Helder, groot 29 bunders, 72 roeden en 70 ellen, voor f 49.002.--.

Bovendien werd nog aan Jhr Mr. P. Van Foreest toebedeeld een negende deel in een dubbele zitbank in de kerk van Heiloo. Deze bank was in 1841 gekocht door zijn grootmoeder Van Foreest - van der Palm, die zeer kerkelijk meelevend was ²¹).

Pieter Van Foreest trad in het voetspoor van zijn vader. Hij is van 1903 - 1917 lid van de Tweede Kamer geweest (als liberaal) en was dijkgraaf van de twee grote Noord-Hollandse waterschappen: de Hondsbosche en Duinen tot Petten en de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en Westfriesland. Hij breidde weliswaar het landbezit in Heiloo in 1877/8 nog met enkele percelen uit, maar besefte toch al spoedig, dat bij de toekomstige vererving onder zijn vele kinderen het landgoed onherroepelijk versnipperd dreigde te raken. Om dat te voorkomen nam hij het wijze besluit om de Nyenburg in te brengen in een vennootschap waarvan de aandelen in de familie bleven. Zo ontstond in 1913 de NV "Nyenburgh" exploitatie van onroerende goederen gevestigd in Heiloo.

De zorg voor het instandhouden van het landgoed lijkt in tegenspraak met de gang van zaken met het archief dat in 1902 grotendeels geveild werd. Het blijkt echter, dat de Heer Van Foreest in beide gevallen hetzelfde voor ogen had: het door zijn familie bijeen gebrachte dienstbaar te maken aan het algemeen belang. Voor het archief leidde dit ertoe, dat een splitsing gemaakt werd tussen het eigenlijke familiearchief en de zogenaamde handschriften die geveild konden worden om in andere archieven en bibliotheken beter tot hun recht te komen. Het te behouden familiearchief zou dan bovendien geïnventariseerd worden. Voor de uitvoering hiervan werd de gerenommeerde boekhandelaar en veilinghouder R. W. P. de Vries te Amsterdam ingeschakeld. Deze heeft de in zeer chaotische toestand verkerende verzameling geruime tijd onder zich gehad en tenslotte het familiearchief goed verpakt en met een voorlopige inventaris teruggezonden. De handschriften bracht hij onder in de uitvoerige catalogus van "manuscripts et autographes" afkomstig van Mr Ch. M. Dozy, Chr. J. van Eeghen, A. de Roever, N. de Roever alsmede "les archives d'une famille noble de la Hollande", d.w.z. de familie Van Foreest. De scheiding tussen archief en handschriften was helaas niet zeer zorgvuldig gemaakt waardoor bij elkaar behorende stukken gescheiden werden en het een behouden bleef en het ander verkocht werd. In de veiling op 24 - 27 november 1902 werden nogal wat stukken gekocht door het Algemeen Rijksarchief en het Rijksarchief in Noord-Holland. Het meeste is echter verspreid, tot naar Amerika toe ²³).

Belangrijk en gelukkig was de aankoop door Mr B. van der Feen de Lille, griffier van de rechtbank te Alkmaar, van het veilingnummer waarin de charters en andere papieren van de familie Van Egmond van de Nyenburg ondergebracht waren. Mr Van der Feen de Lille was gehuwd met de kleindochter van G. Fontein Verschuur en daardoor in de verte verwant aan de familie Van Foreest en dus ook aan de Van Egmond's van de Nyenburg. Hij had al in 1898 in het tijdschrift De Nederlandse Leeuw een genealogie van dat geslacht gepubliceerd, maar was toen nog onbekend met het bestaan van de archivalia in het Van Foreestarchief. De door hem aangekochte papieren zijn met zijn eigen familiearchief in bewaring gegeven in het Alkmaarse gemeentearchief waar ook het archief Van Foreest berust. Door deze gelukkige samenloop werd het mogelijk alsnog het archief Van Egmond van de Nyenburg te reconstrueren.

Ook Jhr Mr P. Van Foreest was gehuwd met een volle nicht, een dochter van zijn tante Alida en Nicolaas Beets. Toen zij na de geboorte van het vierde kind in 1878 overleed hertrouwde hij met de uit Amersfoort afkomstig Catharina Louisa Momma. Er zijn toen nog zes kinderen geboren. Het grote gezin bleef op de Nyenburg wonen ook na de formele eigendomsoverdracht aan de NV Nyenburg. Als directeur van de maatschappij werd aan de Heer Van Foreest het levenslang bewoningsrecht toegekend. Hij was zoals de Alkmaarse Courant nog op 18 juni 1927 schreef: "de oude heer Foreest, die ieder in deze streek gekend heeft, de populaire landeigenaar, het liberale kamerlid, de man die in zovele verenigingsbesturen in deze omgeving een plaats van betekenis heeft ingenomen".

3 DE N.V. "NYENBURGH" TOT EXPLOITATIE VAN ONROERENDE GOEDEREN, GEVESTIGD TE HEILOO, 1913 - 1928/1966

De exploitatie zoals die tot uitdrukking komt in de naam van de door Jhr Mr P. Van Foreest opgerichte vennootschap dreef op twee kurken: de tuin en, verreweg het belangrijkste, het hout. Dit laatste was, zoals hiervoor reeds ter sprake kwam, vanouds een bron van inkomsten uit het landgoed geweest. De houtveilingen zijn in de jaren na 1913 de voornaamste activiteit geweest waarmee de maatschappij naar buiten trad.

De leiding en organisatie ervan was in handen van de Alkmaarse deurwaarder D. Haasbroek. Dit was gemakkelijk want de van heinde en verre komende kopers waren niet altijd even snel van betalen. De Heer Haasbroek wist dan de weg om het geld alsnog binnen te krijgen. Dat het om voor die tijd aanzienlijke bedragen ging laat het volgende staatje zien van de opbrengst van de houtexploitatie sinds de oprichting van de NV:

1913	f 3832.60	1917	f 29821.94	1921	f 4016.63
1914	3421.85	1918	33315.38½	1922	2960.69½
1915	4742.52½	1919	8203.61	1923	2860.49½
1916	6509.58	1920	5891.03	1924	3510.17½
				1925	1510.86½
				1926	1200.—

BELANGRIJKE Houtveiling in de bosschen van »NIJENBURG« te HEILOO,

op Woensdag 21 November 1917,
en wel des voormiddags te 9 uur (precies), van
belangrijke partijen

TOPHOUT (BRANDHOUT) en TAKKENBOSSEN,

en des namiddags te 1 uur, van pl.m
150 Beuken, Eiken en Dennen
(gerooid liggende)

STAMMEN,

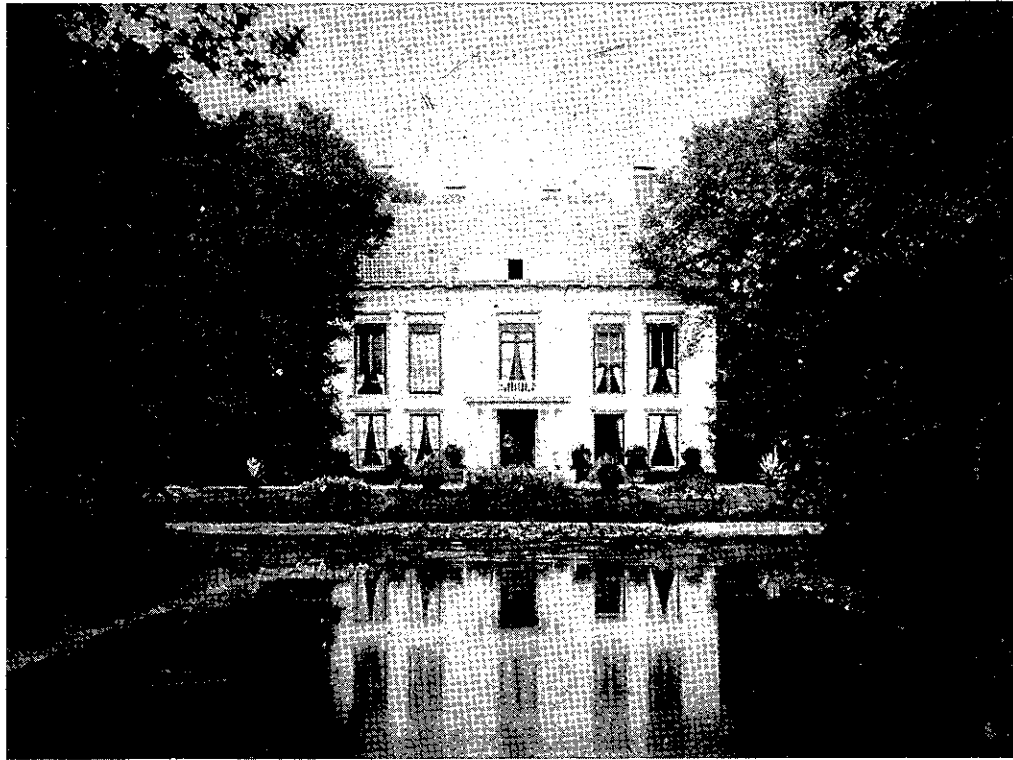
waaronder DENNEN van 20 Meter lengte bij
60 cm. diameter, alsmede van eenige
buitengewoon zware en lange

POPULIEREN,

(op stam) staande aan den Rijkstraatweg,
tegenover de buitenplaats „Nijenburg”.

Dagelijks te bezichtigen.

H. J. HAASBROEK,
Deurwaarder, Alkmaar.

Het huis Nuyenburg in de 19e eeuw; foto W. Oldenkamp, afkomstig uit de studeerkamer van Mevr. Bosboom-Toussaint, eig. Mevr. Reeser-de Lange.

De laatste twee jaren van de Eerste Wereldoorlog springen er duidelijk uit. Daarna ging het snel bergafwaarts en kondigde zich een en andere vorm van exploitatie aan: de verkaveling tot bouwgrond. Dankzij de aanwezigheid van het bos was Heiloo aantrekkelijk als vestigingsplaats voor renteniers en forensen, maar dit betekende tevens een bedreiging voor datzelfde bos.

De tweede bron van inkomsten voor de NV was de tuinexploitatie. Deze was in handen van de tuinbaas H. van Westrienen. Zijn werkzaamheden waren kleinschaliger maar niet minder intensief dan die in het bos. De voornaamste produkten waren witlof, asperges en aardbeien. Met name de aspergeteelt waarvoor de hier aanwezige geestgrond zeer geschikt is, was van betekenis. De aspergebieden bevonden zich met name op de "kortelingen" het grote open stuk in het bos ten w. van de Rijksstraatweg niet ver van het dorp, waar thans de trimbaan is aangelegd. De afzet vond plaats via de Vrije Groente- en Fruitveiling van Beverwijk en omstreken en De Vooruitgang te Heiloo. Een deel van de produktie was evenwel bestemd voor eigen gebruik van het huis.

Toch was de exploitatie als doel van de NV duidelijk ondergeschikt aan de doelstelling die tot de oprichting had geleid: het instandhouden van het familiebezit. Dit ideaal kwam echter al vrij snel onder de druk te staan die de oprichter wel voorzien had. Al in 1919 werd daarvan iets onder woorden gebracht door een buitenstaander, de Alkmaarse ondernemer G. Th. M. van den Bosch. Deze besloot een beschrijving van een bezoek aan de bossen van de Nyenburg in het destijds veel gelezen tijdschrift Buiten met de bijna profetische woorden: "Sinds een paar jaar staan de bezittingen ten name van een maatschappij waarvan de aandelen nog wel in de familie Van Foreest zullen zijn, maar dit neemt niet weg, dat dit ons toeschijnt te zijn "een mislyck teken" want wij weten het: aandelen vragen dividenden en dividenden houden geen rekening met natuurschoon. Van het Heilooër tolhek af zijn reeds groote stukken bosch voor tuingrond in cultuur gebracht en derhalve is er reden tot vrees te over. Moge de geest van "Heemschut" en van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten over U waken, o heerlijke bosschen Van Foreest en voor zooverre gemeenten, provincie en Rijk in deze iets kunnen doen, mogen onze wenschen ertoe bijdragen om het klassieke woord ook daar te doen weerklinken: Caveant Consules". (laten de bestuurders waakzaam zijn).

In zijn verhaal had de schrijver met name gewezen op de verwaarlozing van de zgn "predikstoel van St. Willibrord", een nauwelijk herkenbare verhoging in het bos bij de Westerweg. Als goed katholiek ging hem deze heilige plek in het oude woud zeer ter harte. De redactie van Buiten is hierop in een volgend nummer teruggekomen met de vaststelling dat hier een met romantisch waas omgeven legende in het geding is, over de noodzakelijkheid van welks instandhouding men ook anders kan denken dan onze medewerker deed. Kennelijk op gezag van Jhr Van Foreest deelt de redactie vervolgens mede, dat de NV juist was gesticht om het bos voor het nageslacht te bewaren en dat vooral in de laatste jaren veel aan het bosbeheer was gedaan, ook omdat het zo mogelijk zichzelf bedruipen moest. Er was derhalve geen reden tot ongerustheid.

Toch duurde het nog maar enkele jaren tot de door Van den Bosch uitgesproken vrees en wens aktueel werden. Bij het overlijden van de oude heer Van Foreest en nog sterker toen in 1926 ook zijn vrouw overleed, deed zich het onvermijdelijke verschijnsel voor dat de negen nakomelingen sterk verschillende denkbeelden hadden over de verhouding tussen de eigen belangen en de betekenis van het instandhouden van het familiebezit.

De administratie van de NV was tot 1917 gevoerd door Jhr Mr P. Van Foreest, zoon van de oprichter. Na diens vertrek uit Noord-Holland trad zijn broer Herpert Van Foreest als zodanig op. In 1926 betrok deze metterwoon het huis Nyenburg en werd hij de grote voorvechter van behoud van het huis en landgoed. In het dagelijks leven was de Heer Van Foreest directeur van de Maatschappij voor zwavelzuurbereiding v/h. Ketjen & Co te Amsterdam. Hij heeft weliswaar bereikt dat in 1922 de verzameling familieportretten en het archief door de gezamenlijke erfgenamen werden ingebracht in de NV Nyenburg, doch het bleek onvermijdelijk stukken van het bosterrein af te splitsen. Zo is een gedeelte van het bos ten Westen van de Kennemerstraatweg en grenzend aan de gemeente Alkmaar in particulier bezit gekomen van de Heer en Mevrouw De Lange - Van Foreest. Zij gingen daar in 1922 de van uit Duitsland geïmporteerd hout opgetrokken villa Blockhove bewonen. Dit huis is in 1944 op last van de Duitse bezetters afgebroken. Ook elders in het bos verschenen piketpaaltjes die wezen op mogelijke plannen tot verkaveling. Dit alles wekte in Heiloo en ook wel daarbuiten de verontrusting van de wandelaars en natuurminnaars die tot dusver in het bos het rijk alleen hadden gehad. Deze verontrusting leidde al in 1924 tot de instelling van een commissie uit de gemeenteraad van Heiloo, die voorstellen moest doen inzake het behoud van natuurschoon in de gemeente. Voorzitter werd de wethouder A. J. C. Maas Geesteranus want de burgemeester Jhr N. Van Foreest moest zich vanzelfsprekend als belanghebbende terughoudend opstellen. Hij was president-commissaris van de NV Nyenburgh maar de besprekingen werden gevoerd door zijn broeder Herpert. De commissie waarin alle stromingen in de raad vertegenwoordigd waren ging voortvarend te werk. Het kwam vast te staan, dat inderdaad de NV Nyenburg overwoog een deel van haar bosbezit, nl. het stuk tussen Kerkelaan en Kraaielaan, als bouwterrein in exploitatie te brengen om daardoor de ondergang van het gehele terrein te voorkomen. Een bebouwingsplan door de architect A. Beudt te Hengelo (Ov.) is zelfs aan de raad voorgelegd. De raadscommissie zocht nu contact met de invloedrijke voorzitter van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten Mr P. G. van Tienhoven. Deze heeft van het begin af ingezien, dat het gehele Nyenburgse bos in de besprekingen betrokken moest worden en niet alleen het stuk waarvoor de bouwplannen bestonden. Bovendien was hij van mening, dat bij behoud van de groene buffer tussen Alkmaar en Heiloo ook de gemeente Alkmaar een aanzienlijk belang had. Voor dat standpunt vond hij onmiddellijk gehoor bij de burgemeester van die stad Mr W. C. Wendelaar. Zo ontstond een goed samenspel tussen de twee buurgemeenten en Natuurmonumenten dat in 1928 tot het gewenste resultaat heeft geleid nadat ook de provincie Noord-Holland tot medewerking bereid was gevonden. Het is voor de familie Van Foreest een moeilijk besluit geweest om van het voorouderlijk bezit afstand te doen, doch Jhr H. Van Foreest heeft zijn mede-aandeelhouders ervan kunnen overtuigen dat overdracht aan natuurmonumenten de enige zekerheid bood om het bos ook voor de toekomst te kunnen behouden. Toen in juni 1927 het principe-accorde bekend werd, was de vreugde in Heiloo algemeen. Het fanfarecorps Eensgezindheid, de voetbalvereniging VVH, de gymnastiekvereniging Doves en de vereniging De Ruitersport brachten een serenade voor de Nyenburg en "een en ander gaf een gezellige drukte in ons dorp" zoals het Noordhollands Dagblad op 21 juni meldde. Het duurde toen nog tot 28 februari tot de formule overdracht een feit werd. Op die dag is voor notaris Mr C. J. de Lange te Alkmaar de akte verleden waarbij de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten van de NV Nyenburg het ruim 71 ha grote boscomplex kocht. De vereniging was daartoe in staat gesteld door renteloze leningen van ieder f 100,000,--

60
1
67

PROGRAMMA
— VAN HET —
Elfde Provinciaal Noord-Hollandsch
ZENDINGSFEEST
op Woensdag 17 Juli 1907
— IN —
„Het Bosch”
- te -
HEILOO.
— — — — —
Dit Programma dient tevens als bewijs
van toegang.
— — — — —
PRIJS 25 CENT.
— — — — —

Druk van P. MAAS, Middelendam

door de gemeenten Alkmaar en Heiloo en de provincie. De plechtigheid had plaats in de Alkmaarse raadszaal en werd gevolgd door een diner voor de direct betrokken autoriteiten op het huis Nyenburg.

Het overgedragen gebied, dat omgedoopt werd in Heilooërbos, besloeg het bos tussen de Kenne-merstraatweg en de spoorweg en ten Westen daarvan nog het Overbos. De NV behield de overige bestanddelen van het landgoed: het huis Nyenburg ten Oosten van de straatweg met omliggend park en bos, de daarbij aansluitende boerderij met landbouwgrond en nog een boerderij bij het overbos. Een bepaling in het contract waarvan het effect nog steeds zichtbaar is betrof het doorzicht van het huis door de Westerlaan dat behouden moest blijven.

Pogingen van Natuurmonumenten om ook het aansluitende terrein van de heer en mevrouw De Lange te verwerven hadden geen succes en op dat gebied is in de loop der jaren het villapark Blockhove gebouwd.

De aankoop van het Heilooërbos was voor Natuurmonumenten een historische gebeurtenis. Terwijl ook bij eerdere aankopen van belangrijke natuurterreinen wel medewerking van plaatselijke overheden was verkregen, kon in het geval van Alkmaar, Heiloo en de provincie gesproken worden van samenwerking en dat was weer een stap verder zoals de bekende natuurbeschermer Dr J. P. Thijsse trots opmerkte in de Groene Amsterdammer van 7 januari 1928.

4 DE NYENBURG ALS NATUURMONUMENT, 1928 - 1966

Hoewel met de transactie van 1928 de NV Nyenburg niet verdwenen was, kunnen we hier toch een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van het landgoed laten beginnen.

Jhr Herpert Van Foreest, die het huis tot zijn dood in 1940 bewoonde, was gehuwd met, opnieuw, een telg uit de familie Beets: Alida Petronella Beets, kleindochter van prof. Nicolaas en Alida van Foreest. Zij heeft ook tijdens de tweede wereldoorlog de Nyenburg bewoond als directrice van de NV en is er in 1954 overleden. Met het Heilooërbos had de familie na de overdracht aan Natuurmonumenten formeel niets meer van doen, doch Jhr Van Foreest voerde wel voor de vereniging het beheer. Hij was immers ter plaatse aanwezig en ook bij de bevolking nog bekend als de eigenaar van het landgoed met wie men gemakkelijk contact had.

Doordat al in de 19e eeuw door Jhr Mr P. Van Foreest een liberale politiek was gevoerd, niet alleen in de volksvertegenwoordiging maar ook ten aanzien van de openstelling van zijn eigen terreinen, waren er velen voor wie de Heilooër bossen een bekende klank hadden. Dat waren in de eerste plaats de wandelaars en natuurvrienden. Bekende 19e eeuwse wandelaars als ds J. Craandijk en de botanicus W. F. van Eeden hebben hiervoor de trend gezet. Hun enthousiaste beschrijvingen van het schoons dat de natuur hier in het overigens zo vlakke Noord-Holland te bieden had staan aan het begin van de steeds breder wordende belangstelling voor natuur en landschap die o.m. in 1905 leidde tot de oprichting van de Nederlandse Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Ook organisaties ontdekten de mogelijkheden van de openlucht als vergaderplaats voor grote groepen. Dit was al begonnen in 1870 met het zevende Algemeen Evangelisch Nationaal Zendingsfeest dat op 22 juni in de door Jhr Mr C. Van Foreest beschikbaar gestelde bossen werd gevierd. In 1882 volgde het 19e zendingsfeest op nieuw in Heiloo. Later waren het de provinciaal Noordhol-

Een fraaie foto van de Rijksstraatweg door het Heilooërbos; uit "de Stad" 1026.

PROGRAMMA

VOOR DEN

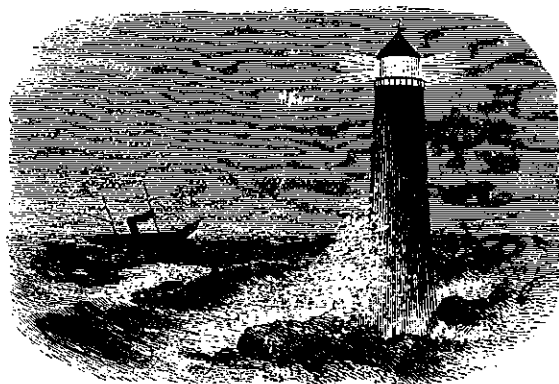
VELDDAG

van de Ned. Chr. Geh. Onth.-Bond,

op Maandag 1 Augustus

te HEILOO,

op het Landgoed van den HoogWelgeboren Heer
Jhr. Mr. VAN FOREEST.

Entrée 10, met programma 15 cts.

landse zendingsfeesten die bij de Kattenberg en elders in het bos gehouden werden in 1907 en 1908. Allen waren welkom in de bossen Van Foreest. Een belangrijke happening die veel publiek trok uit de verre omtrek vond plaats bij de boerderij Noordwest: het vliegfeest van 6 - 10 oktober 1910 waar de Belgische luchtvaartpionier Léon Verstraete zijn kunnen toonde. Er volgden nog vele openluchtbijskomsten op verschillende plaatsen, bij de Kattenberg of op het ijsclubterrein en de daarnaast gelegen weide, door zulke uiteenlopende organisaties als het Leger des Heils, de Ned. Chr. Geheelonthoudersbond, de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden en de VARA. Toch werd later ook wel gekeken naar de aard van de organisatie: in 1937 mocht de internationale vereniging Bellamy een meeting houden omdat deze geen politieke strekking maar een idealistisch streven had. Ook vinden we vermeld, dat de Heilooër toneelvereniging Falkland een uitvoering gaf van Vondel's Joseph in Dothan in de toen nog als openluchttheater bruikbare vroeg 19e eeuwse comédie 24).

De ijsbaan op de hoek van de Kuillaan en de Zanderslootweg is een ander voorbeeld van een openbare voorziening die door de familie Van Foreest gestimuleerd werd. Altijd al werd er geschaapt op de vijver voor het huis, maar in 1924 is de vereniging Ijsbaan Heiloo opgericht die de beschikking kreeg over het genoemde terrein in het bos. Op 3 december 1925 ging daar de nieuwe ijsbaan voor het eerst open en in 1949 kon het 25 jarig bestaan feestelijk gevierd worden. Dankzij vergoedingen die verkregen werden voor de zeer omstreden aanleg in de 60 er jaren van een gasleiding door het bos konden zelfs vernieuwingen en verbeteringen aangebracht worden zodat Heiloo nog steeds over een sfeervolle ijsbaan beschikt. In 1932 was er een verzoek van een particulier uit Alkmaar om van de ijsbaan een vijver te mogen maken, geïnspireerd door de directeur van de Alkmaarse plantsoendienst C. Hoek, die een leerling was van de bekende tuinarchitect L. Springer en van het bos meer een park wilde maken. Hoewel de Heer Van Foreest de gedachte sympathiek vond, ging het plan niet door omdat het het enige terrein was dat rente opleverde dankzij de ijsbaanvereniging die 's zomers het weiland verpachtte. Ook de Alkmaarse Mixed Hockeyclub die het Alkmaarse sportpark moest verlaten en naar Heiloo wilde verhuizen kreeg nul op het request: de opstallen zouden lelijk zijn en de rust mocht niet worden verstoord al waren het ook keurige hockeyers. Over dit soort zaken liep het contact tussen Jhr Van Foreest en Natuurmonumenten. Hoewel hij slechts kon adviseren woog zijn oordeel bij het bestuur wel zwaar.

Voor het praktische bosbeheer was er de boswachter, tevens onbezoldigd rijksveldwachter, N. Mulder en na enkele anderen Joh. Werksman. Met hem had het publiek rechtstreeks te maken, wat wel eens tot strubbelingen leidde omdat nu eenmaal de rust in het bos en de ongereptheid van de natuur niet altijd samengaan met veel bezoek. Het begrip recreatiedruk was nog niet uitgevonden, maar het verschijnsel begon zich wel al op bescheiden schaal voor te doen. De komst van een ijscotent bij de Kattenberg was er een bewijs voor.

Was voor de tweede wereldoorlog de hakhoutproductie nog van enige betekenis, na die jaren, waarin het bos door de bevolking van Heiloo en omgeving vrijwel werd kaalgekapt nam de vraag naar hakhout zodanig af, dat de exploitatie niet kon worden voortgezet. Sindsdien wordt de hakhout in opgaand loofhout (spartelgen) omgezet. Een van de attracties van het Nyenburgse bos is naast de rijke paddestoelenstand de gevarieerde vogelpopulatie, die vanouds de aandacht heeft getrokken van veel amateurornithologen.

In de laatste oorlogsjaren is het huis door de Duitse bezetters gevorderd en door militairen gebruikt. Voordien was het nog een toevluchtsoord geweest voor onderduikers en anderen die er een gastvrij onthaal vonden. Na de bevrijding in 1945 hebben Canadese militairen er nog een korte tijd verbleven.

Het huis Nyenburg overleefden weliswaar redelijk ongeschonden de bezettingstijd, maar de familie Van Foreest leed een zwaar verlies door de dood van de enige zoon Jhr Nanning. Deze werd bij een poging naar Engeland te ontkomen door de Duitse marine gevangen genomen en stierf in 1945 in het concentratiekamp Sankt Valentin. Met hem stierf de tak Van Foreest van de Nyenburg in mannelijke lijn uit. Zijn moeder bleef met drie dochters over. Enige tijd heeft het er daarna naar uitgezien dat Jhr H. A. Van Foreest uit een jongere tak van de familie het huis zou gaan bewonen en daardoor de band met de familie in stand kon blijven, doch om verschillende redenen heeft hij daarvan af moeten zien. De aandelen in de NV Nyenburg werden in 1954 geërfd door de drie dochter van mevrouw Van Foreest-Beets, waarna het huis tot 1957 bewoond werd door de familie Tomson-Van Foreest. Sinds 1958 zijn de Heer en Mevrouw Snethlage-Van Foreest de bewoners. De bestemming van de Nyenburg in de toekomst bleef echter onzeker. Verschillende ideeën ervoor zijn geopperd doch geen daarvan kon worden gerealiseerd. Onder deze omstandigheden heeft de familie met Ir T. G. Tomson als woordvoerder contact gezocht met de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten om te komen tot overdracht van het aandelenbezit waardoor het gehele oorspronkelijke bezit weer in één hand zou komen. Dankzij de wil van alle partijen om tot deze voor de hand liggende en ook meest gunstige oplossing te komen hebben de gecompliceerde onderhandelingen tenslotte in 1966 tot het gewenste resultaat geleid. Een der problemen was, dat de schilderijen en het archief moesten worden afgesplitst. Daarvoor is een afzonderlijke Stichting Van Foreest van de Nyenburg en Van Egmond in het leven geroepen die de portretten en het familiegraf heeft overgedragen aan het stedelijk museum en het gemeentearchief van Alkmaar. De stichting heeft tot doel het laten bestaan van enige, voornamelijk honoraire, binding tussen de familie Van Foreest en het oude familiebezit alsmede het houden van toezicht op de naleving van de bedingen waaronder de schilderijen en het archief bij de gemeente Alkmaar berusten.

Tot deze bedingen behoort dat de schilderijen zolang de familie Snethlage het huis bewoont daar blijven en na afspraak voor belangstellenden te bezichtigen zijn.

Toen alle formaliteiten geregeld waren vond op 18 augustus 1966 voor notaris J. J. van de Stadt te Alkmaar de overdracht plaats van 130 aandelen van f 1000,- in de NV Nyenburg aan de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten tegen een koers van f 500,-. Als gevolg hiervan traden de commissarissen uit de familie Van Foreest af om opgevolgd te worden door drie leden van het Dagelijks Bestuur van de Vereniging. Ook de directie van de NV, die sinds 1954 was opgedragen aan het rentmeesterskantoor Het Schouthuis te Woudenberg werd vervangen door Natuurmonumenten. Doordat het Heilooërbos en de rest van het landgoed nu weer verenigd waren kon de kunstmatige naam worden verlaten zodat deze bezitting van de Vereniging in zijn geheel weer De Nyenburg heet.

De aankoop werd deze keer mogelijk gemaakt door subsidie van de gemeente Heiloo, de provincie Noord-Holland en het Rijk. Het op deze wijze veilig gestelde gebied besloeg 157 ha en zou in de komende jaren nog aanzienlijk uitgebreid worden. Natuurmonumenten nam nl. op zich het gebied als een landschappelijk complex te handhaven en te verdedigen en zo mogelijk uit te breiden en

af te ronden.

Er deden zich in die jaren voor dit deel van "de voortuin van Noord Kennemerland" twee bedreigingen voor, nl. de voortzetting van rijksweg 9 ten westen van Alkmaar dwars door het noordelijk deel van het voormalige Heilooërbos en daarmee samenhangend een grenswijziging ten gunste van Alkmaar met de mogelijkheid van bebouwing tot aan die geprojecteerde weg. Tegen deze plannen rees een storm van protest bij het gemeentebestuur van Heiloo en de bevolking die zich manifesteerde in de actie "weg met die weg" en waarvoor ook van Alkmaarse zijde begrip werd getoond.

De gemeente Heiloo kocht in 1967 en 1969 veiligheidshalve de bedreigde gebieden Cranenbroek en Varnebroek alsmede de boerderij Het Stet ten westen daarvan. Toen mede dankzij de gevoerde actie het wegenplan werd gewijzigd en de nieuwe randweg tegen de grens van Alkmaar kwam te liggen zonder het bos te doorsnijden, kon Natuurmonumenten de door Heiloo veiliggestelde gronden van de gemeente aankopen waarbij Heiloo een belangrijk financieel offer bracht. Door deze belangrijke afronding van het natuurmonument met nog eens 78 ha (waarbij in 1977 nog 48 ha grasland werd gevoegd) is het totale terrein van de Nyenburg thans viermaal zo groot als bij de eerste aankoop in 1928.

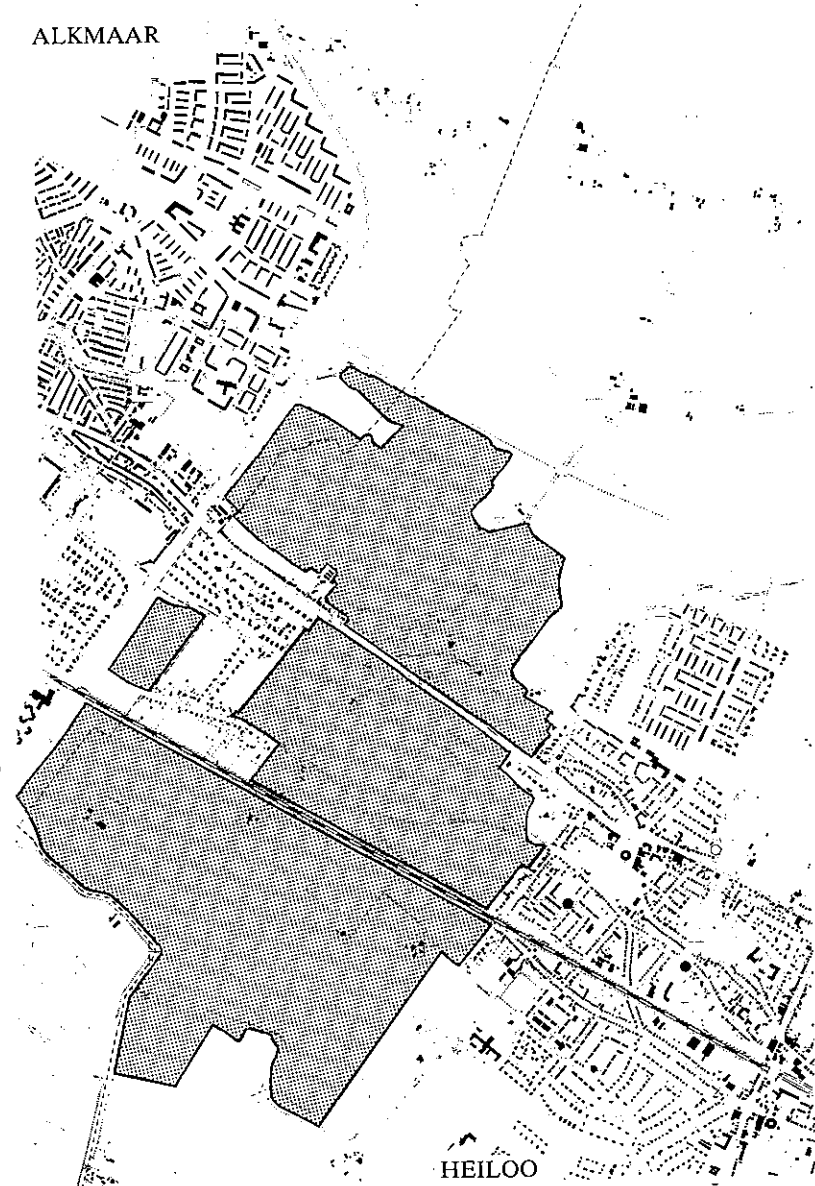

K.L.M. Foto Copyright

Nu de Nyenburg dankzij de inspanning van velen zijn definitieve vorm als natuurmonument gevonden heeft mag dit overzicht van wat daaraan gedurende bijna vier eeuwen vooraf ging besloten worden met de karakteristiek die de directeur van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten er in zijn laatste grote subsidieaanvraag bij het Rijk van gaf:

”De Nyenburg neemt onder de Nederlandse landgoederen een merkwaardige plaats in. In tegenstelling tot de meeste landgoederen waar bossen en houtwallen gewoonlijk de omlijsting vormen van het gehele terrein en waarbinnen zich dan open gedeelten bevinden met boerderijen en het kasteel of huis, ligt bij Nyenburg juist het bos centraal, het huis bevindt zich aan de rand daarvan en de boerderijen liggen er omheen. Oorzaak van deze toestand is het feit, dat Nyenburg ligt op een oude strandwal die door zijn wat hogere ligging en zandige bodem zich meer leende voor bosaanleg terwijl de omringende lagere gronden daarentegen beter agrarische mogelijkheden boden. In weerwil van een vaak scherpe overgang van bos naar cultuurlandschap hebben deze boerderijen een zeer hoge landschappelijke waarde”.

ALKMAAR

Het landgoed Nijenburg in zijn huidige omvang als eigendom van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR BEHALVE DE IN DE NOTEN VERMELDE

- T. Adema, Het behoude van het Heilooërbos, in: Buiten 15 oktober 1927
J. Th. Balk, Nyenburg natuurmonumenten, in: West Friesland's Oud en Nieuw 34 (1967).
G. Th. M. van de Bosch, Het landgoed Nyenburg onder Heiloo, in: Buiten 22 maart en 19 april 1919.
J. Craandijk, Wandelingen door Nederland, Noord-Holland (3e dr. Haarlem 1887).
F. W. van Eeden, Onkruis, botanische wandelingen dl I Kennemerland (Haarlem 1856).
H. P. Gorter, De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten 75 jaar.
J. van de Kommer, De Heilooër ijsbaan, in: Heylooër Cronyck december 1981.
Marita Mathijssen (red.) De Kring van Heiloo (Heiloo 1982).
Nyenburg, in: Natuurmonumenten jaarverslag en mededelingen 1965/66.
R. Vennik-Gelderblom, Schetsen uit het verleden van Heiloo (Heiloo 1975)
J. H. J. Willems, Joh. Petrus Haseboek, diss. Utrecht 1939.

NOTEN

- 1 Inventaris vEvdN 103
- 2 J. Belonje, De afkomst van het geslacht van Egmond van de Nuyenburg, in: Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie deel IX (1955) pp38 - 76.
- 3 J. Belonje, De twee Nyenburgen bij Alkmaar (Wormerveer 1956), p.38
- 4 ibidem p. 9
- 5 Genealogisch Heraldische Bladen 1913 p.456
- 6 J. Belonje, Jacob Vennekool, in: Oud Holland jg 63 (1948) 205-208
- 7 G. A. Van der Steur, De Alkmaarse kunstschilder Van der Steur, in: Gens Nostra jg 5(1970) p.109-116; en J. Belonje, rouwkassen op de Nyenburg, in: Nederlandse Leeuw jg 63 (1945) k. 11-12.
- 8 Inventaris vEvdN 133 fol. 77
- 9 De Blécourt-Fischer, Kort begrip van het oud vaderlands burgerlijk recht, 7e dr (1967) p.344
- 10 C. W. Bruinvis, Het Hof, deel II, in: Alkmaarse Courant 21 juni 1894.
- 11 Inventaris vF 178
- 12 Zie voor de episode Van Hoorn: J. Belonje, Het nageslacht van Anna Roemers Visscher, in: Jaarboek Centraal Bureau v. Genealogie deel 31 (1977) p 144-162
- 13 De positie van de familie Van Foreest in Hoorn wordt uitvoerig behandeld in: L. Kooymans, Onder regenten, de élite in een Hollandse stad, Hoorn 1700-1780, Hollandse Historische Reeks dl 4 (1985)
- 14 Inventaris vF 148 uitgaven verscheiden zaken en inv. 165
- 15 Inventaris vF 727
- 16 H. A. Van Foreest, Het oude geslacht Van Foreest 1250-1550 (Assen 1950) p. 13 n.l.
- 17 J. H. Rombach, De samenvoeging van Schoorl en Groet, in: Alkmaars Jaarboekje 5 (1969)
- 18 G. van Rijn, Nicolaas Beets (Rotterdam 1910) dl I p.214; het voorafgaande is geciteerd in J. H. Rombach, Ter Coulster (Heiloo 1983) p.28
- 19 G. van Rijn, Nicolaas Beets, del II p.138
- 20 J. H. Rombach, Het kiesdistrict Alkmaar 1848-1917, in: Alkmaars Jaarboek 6 (1970)
- 21 Als Dijkgraag van de Hondsbossche en Duinen tot Petten ontwikkelde hij een revolutionaire visie op de reconstructie van deze voornaamste hollandse zeevering.
Zie hierover de toespraak van de dijkgraaf Mr A. F. Kamp in de Algemene Vergadering van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, de opvolger van de aloude Hondsbossche, op 8 juli 1942, afgedrukt in het waterschapsblad van Hollands Noorderkwartier.
- 22 Inventaris vF 747: trommel Mr CvF nr 45.
- 23 Een exemplaar van de catalogus is aanwezig in de bibliotheek van het Algemeen Rijksarchief en in het familiebezit; zie ook inventaris vF 56, 58.
- 24 N. J. Speur, Openluchtbijsamenkomst in de eerste helft van deze eeuw, in: Heylooër Cronyck december 1981.